

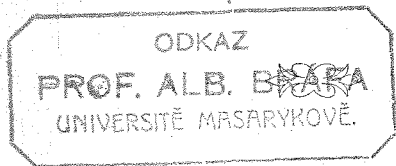
34-E-52 4923

UMÍSTĚNÍ *H. Pospíšil*
A
SPRÁVA PENĚZ.

— *A. 1149.*
POKYNY PRO NAŠE PENĚŽNÍ ÚSTAVY, ZVLÁŠTĚ
VENKOVSKÉ, JICH HODNOSTÁŘE, SPRÁVCE
I ÚŘEDNICTVO.

PODÁVÁ

Dr. JAN HELLER.

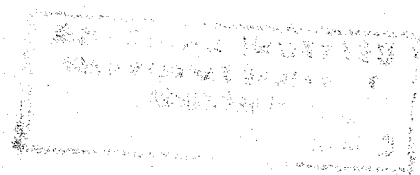

V HRADCI KRÁLOVÉ.
NÁKLADEM JANA POSPÍŠILA.

1893.

UMÍSTĚNÍ

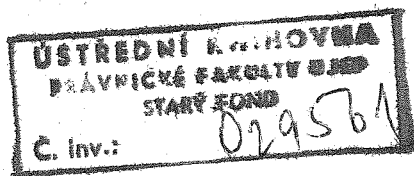
A SPRÁVA PENĚZ.

Ú v o d.

Odevzdávaje těchto několik úvah o našich peněžních ústavech veřejnosti — činím tak bez zvláštních nároků na původnost. Jsou totiž úvahy ty z části založeny na statistickém materiálu, při němž všechna originalita přestává; největší pak části čerpány z vlastní, praktické zkušenosti. Tu jest ovšem zcela možno, ano pravdě podobno, že při stejném zaměstnání mnohý stejných myšlenek a zásad se dopracoval — podle nichž při správě ústavu peněžního se spravuje.

Přes to, doufám, budou prospěšny příspěvky ty alespoň v některém ohledu těm, kdož v úřadech neb. hodnostech jakýchkoliv při našich venkovských peněžních ústavech činní jsou aneb o hospodářství našeho národa se starají — a to již proto — po

něvadž o podobných věcech v naší domácí literatuře jest dosud téměř samý ouhor — a největší poklady naší země v rukou našich dosud — nejsou.

Nové vzorné stanovy pro spořitelny vys. c. k. ministerstvem vnitra vydané v době, když práce do tisku dána byla — mají takovou důležitost, pro peněžní ústavy vůbec, že jsme jim věnovali úvahu závěrečnou. Rovněž utěšený vývin okresních záložien hospodářských zaslouhoval toho, by tomuto novějšímu druhu domácích ústavů věnován byl článek zvláštní.

V Hradci Králové, v lednu 1893.

JlDr. Jan Heller.

PŘÍTELI

JlDr. Josefu Fořtovi,

cís. radovi, tajemníku obchodní a živnostenské komory Pražské etc. etc.

na důkaz úcty a oddanosti

připisuje

spisovatel.

Vstup.

Poměry všeobecné.

Leta válečná přetrhují pravidelný postup hospodářský měrou takovou, že ji nedovede žádný smrtelník předvídati a oceniti, a to tím méně, poněvadž výsledky válek na prosto jsou nejisté vzdor všemu umění válečnému.

Proto chtějíce utvořiti sobě malý obraz nepřetržitého, souvislého vývinu ústavů peněžních a zvláště spořitelen, nejlépe počneme rokem, který následoval po posledních velikých událostech válečných v naší říši, tedy rokem 1867.

Koncem roku 1867 obnášela summa veškerých vkladů všech spořitelen rakouských v millionech

zlatých r. č. 164.²⁷⁹

Summa ta dostupila výše:

koncem roku 1868	200. ⁹³⁴
„ „ 1869	245. ⁷⁰⁸
„ „ 1870	285. ⁷⁸⁴ ¹⁾

1) Viz „*Tresor*“ z roku 1877 č. 285.

Pět roků na to, totiž
 koncem roku 1875 obnáší summa ta již 589.²⁵⁹ ,
 „ „ 1878 „ „ „ 648.⁶⁴² ,
 „ „ 1879 „ „ „ 699.³³⁹ 2)

Sluší zastaviti se zvláště při těchto dvou letech; neboť ony jsou dokladem, že trvalému, ano dosud u nás nevidanému vzrůstu veškerých vkladů rakouských spořitelien nebyla na překážku ani výprava rakouská do Bosny a Hercegoviny, ačkoliv vyžadovala toho, aby téměř polovice branné moci rakouské do pole vypravena byla a byť pohltila za jediný první rok 1878 náklad 102 millionů zlatých (čímž ovšem náklady této válečné výpravy ještě daleko svého konce nedosáhly). Ano bezprostředně po památném roku okupačním 1878 dočkali jsme se toho zajímavého úkazu, že první rakouská, roku 1819 založená spořitelna ve Vídni pro přílišné hromadění vkladů viděla se nucenou, snížití míru úrokovou z malých vkladů z dosavadních 5% na 4½%.³⁾

2) Viz „*Statistische Monatschrift 1881: Oesterreichs Sparkassen im Decennium 1870—1879 von Ehrenberger.*“

Srov. též „*Dr. Kramář: Das Papiergeld*“, kde na straně 118. ku kapitole IV. podán tabelární přehled úhrných vkladů a počtu vkladatelů spořitelien od r. 1847 až do r. 1880.

3) Viz „*Tresor*“ 1879 N. 355. — Celý pohyb míry úrokové pro vklady tohoto útavu viz „*Compass*“ z r. 1892 2. díl str. 11. Z něho vyjímáme ještě, že zvýšení míry úrokové z vkladů na 5 proc. nastalo 1. lednem 1866. R.

Snížení to od té doby nepřestává; stále více jeví se nadbytek peněz, pro něž nelze naléztí žádného zaměstnání ani v obchodě ani v průmyslu. Neboť podle zákonů přírody staré podniky zanikají a ubývají — třeba i malým procentem — tu rozchodem společností, tu zanecháním obchodu atd. Nových podniků pak vznikati téměř nespátříme již pro nejistotu poměrů zahraničních a pro stále zbrojení bez konce, kteréž zajisté není způsobilé, aby kapitalistovi dodávalo chuti k tomu, by výdělek lepších dob vložil do podniků, jakéž rozpoutaná litice válečná ne-li zcela zahubiti, tedy zajisté finančně podlomiti a poškoditi může.

To jest hlavní příčinou, proč kapitál takovou měrou do spořitelien se hrne, že ústavy ty, nenalezajíce místa příležitosti, kde by nahromaděný kapitál bezpečně a přece výhodně uložily, stále a opětně doháněny jsou k tomu, aby sáhly ku prostředku poslednímu proti přílišnému hromadění peněz, jichž výhodně uložiti nelze, totiž k snížení míry úrokové.

Avšak přes to, že spořitelny opětně a opětně míru úrokovou snížily, přece nebylo tím nikterak zastaveno další hromadění peněz, a to měrou ještě větší a úžasnější, než se bylo dalo až do roku 1879.

Koncem roku 1882 dle úředních výkazů ob-
 1868 a 1869 větší vklady přijímány již jen na 4½ a na 4 procenta. Menším vkladům ponecháno 5 procentní úrokování až do r. 1878.

nášela summa veškerých vkladů všech rakouských spořitelén 826.³³⁴ mil. zl. r. č. naproti 699.³³⁹ " " " , vykázaným koncem roku 1879; zvýšila se tudíž summa veškerých vkladů za krátkou dobu tří roků o 127 milionů, pravím: o jedno sto dvacet sedm milionů zlatých r. č.!

Vzrůst ten nepřestává; neboť již za čtyry roky přesahuje summa veškerých vkladů rakouských spořitelén jednu miliardu čili 1000 mil. zlatých; neboť obnáší summa ta

koncem roku 1886	. . .	1054	milionů	zl. r. č.,
" "	1887	. . .	1091	" " " ,
" "	1888	. . .	1153	" " " 4)

Obnášel tudíž koncem roku 1888 proti roku předcházejícímu přírůstek za tento jediný rok 62 millionů zlatých r. č.!

Rozumí se, že celý tento příbytek neskládá se ze samých nových vkladů, učiněných snad během roku; nýbrž daleko větší část jeho jest úrok ze starých vkladů, nevybraný a k těmto starým vkladům připsaný. Za rok 1888 vypočteno bylo, že participují na přírůstku 62 millionů zl. připsané úroky částkou 70·97%, veškerého příbytku, takže na účet nových vkladů čítati dlužno toliko 29·03%, celého příbytku.

Tu podotknouti sluší, že také počet spořitelén

4) Viz: „*Statist. Monatschrift 1890: Die Sparkassen im J. 1888 von Ehrenberger*“ str. 29.

se rozmnožoval a stále ještě rozmnožuje, tak že přibýlo v Rakousku spořitelén

roku 1885	8
" 1886	105
" 1887	17
" 1888	8
" 1889	9 ⁵⁾

Roku 1889 v celém Rakousku bylo 414 spořitelén, a z nich v Čechách 126, tedy přes 30% veškerých spořitelén v Rakousku.

Koncem téhož roku obnášela summa veškerých vkladů spořitelén rakouských již 1235 milionů zl. r. č., tedy vůči roku 1888 s . 1153 " " " " přibýlo během r. 1889 . 82 (ohrouhl.) m. zl.⁶⁾

S tímto rozmnožováním peněz ve spořitelénách uložených podle přirozenosti věci kráčí ruku v ruce snižování míry úrokové, a jest zajímavo učiniti sobě obraz toho klesání.

Můžeme tvrditi, že až do roku 1878 míra úroková — až na malé odchylky — bez velkého kolísání na stejné výši se udržovala.

5) Tak jenom v kraji Králové-Hradeckém za posledních let nové přibýly spořitelna ve Smiřicích, v Králové Dvoře, v Políci n. M., v Náchodě a v Nechanicích — nepřihlížeje ani k tomu, že v době novější založena též spořitelna v blízkých Hořicích, Pardubicích atd.

6) Srov. Ehrenbergra ve „*Stat. Monatschrift*“ z r. 1891 str. 31 a násl., kterýž vůbec pílí mravenčí po leta sestavuje nevyčerpateľný materiál ciferní, z něhož zde podány jsou jen malé ukázky co podklad dalších úvah,

Platilo totiž roku 1872 vkladatelům úroků z veškerých spořitelen počtem 236

3 ⁰ / ₀	3 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	4 ⁰ / ₀	4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀	5 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	6 ⁰ / ₀
—	—	17	6	184	7	22

spořitelén.

Roku 1877 pak platilo ze 311 stávajících spořitelén vkladatelům

3 ⁰ / ₀	3 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	4 ⁰ / ₀	4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀	5 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	6 ⁰ / ₀
—	—	17	8	192	41	53

spořitelén.

Z obrazce toho seznati lze, že až do roku 1877 včetně nelze pozorovati žádného valného kolísání neb klesání míry úrokové; neboť přírůstek v počtu jednotlivých sloupců úrokových sluší, jak patrno, čítati toliko na účet rozmnožení spořitelén vůbec, jež narostly od roku 1872 do roku 1877 ze 236 na 311.

Počet spořitelén, které toliko 4⁰/₀ vklady úrokují, zůstal po celých těchto šest roků stejný (17); pouhých 3¹/₂⁰/₀, nerci-li toliko 3⁰/₀ dosud žádná vkladatelům neplatila; 2/3 spořitelén vklady úrokují plnými 5⁰/₀.

Za to počínaje roku 1878 dáno znamení ku snižování míry úrokové, kterýžto pohyb klesající až na naše doby dosud zastaven nebyl a není.

Roku 1878 totiž z úhrnného počtu 319 rakouských spořitelén úrokovalo vklady úrokem

3 ⁰ / ₀	3 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	4 ⁰ / ₀	4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀	5 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	6 ⁰ / ₀
—	1	19	8	193	41	57

spořitelén.

Avšak čtyry roky na to, totiž roku 1882, úrokuje ze 345 rakouských spořitelén vklady

3 ⁰ / ₀	3 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	4 ⁰ / ₀	4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀	5 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	6 ⁰ / ₀
1	—	146	101	93	1	3 !!

spořitelén.

Za tři leta — totiž roku 1885 — zmizí úrokování vkladů 6⁰/₀ nadobro; za to počet spořitelén, které vklady toliko 4⁰/₀ úrokují, dostoupí ze 146 na počet 183!

Roku 1889 ze 414 stávajících spořitelén neplatí žádná vkladatelům ani 5¹/₂⁰/₀, nýbrž platí spořitelny

3 ⁰ / ₀	3 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	4 ⁰ / ₀	4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀
1	2	303	87	21

Zvláště v Čechách roku 1889 vykazují úrokování vkladů ze 126 stávajících ústavů

3 ⁰ / ₀	3 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	4 ⁰ / ₀	4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀
—	1	93	28	4!

V době, kdy řádky tyto píšeme, zajisté již nadobro přestalo 5% úrokování, ba i úrokování $4\frac{1}{2}\%$ jest řídkou vzácností.

Tato stále klesající míra úroků jest účinek malé poptávky, malé potřeby peněz, a proto jest zjevno, že cena jejich a náhrada za jich užívání rovněž stále klesati musí vůči těm, kdož přece sobě peníze vypůjčují, zejména pod jistotou svého nemovitého majetku. Míra úroků z hypotekárních půjček měrou téměř souměrnou klesá, a obnáší míra úroková za půjčky hypotekární při 414 spořitelnách (z nichž tři na hypotéky nepůjčovaly) roku 1889 na

$4\frac{1}{2}\%$	$4\frac{3}{4}\%$	5%	$5\frac{1}{4}\%$	$5\frac{1}{2}\%$	6%	$6\frac{1}{2}\%$	7%
v 55	5	260	3	55	30	2	1

spořitelnách.

Specielně v Čechách počítá dlužníkům hypotekárním roku 1889 ze 126 stávajících spořitelien

6% již jen 7 ústavů,
 $5\frac{1}{2}\%$ " " 31 " ,
 5% však již 86 " ,
 $4\frac{1}{2}\%$ pak ústavy 2.

Pochopitelně jest, že při tak nízkém úrokování vkladů ztráta půl procenta jest pro ukladatele již schodek velmi citelný, a proto v dobách nejnovějších jeví se úkaz ten, že se úrok snižuje již jenom o $\frac{1}{4}\%$, na co až do roku 1880 nebylo ani pomyslení.

Podotknouti sluší, že by obraz vylíčený pro spořitelny celé říše rakouské úrokování $6\frac{1}{2}\%$, ba i 6% témuž vůbec nevykazoval, kdyby v něm nebyly zahrnuty spořitelny haličské, kteréž vůči spořitelnám českým vykazují téměř veskrz o celé % vyšší sazbu úrokovou.

Ovšem nejsou spořitelny podle přirozenosti věci ústavem, od ostatního života hospodářského odloučeným; naopak jsou větvi — snad nejmohtnější — veškerého života a rozvoje hospodářského.

Proto jejich život, jejich rozvoj, stoupaní neb klesání jest jenom částí a jednotlivým úkazem celého života hospodářského, s nímž organicky jsou sloučeny.

Proto z rozvoje a postupu spořitelien může i ten poučení a podnět k úspěšné činnosti čerpati, kdož i v jiném oboru života hospodářského povolán jest ku práci.

Klesání míry úrokové ve spořitelnách, jak jsme je nahoře vylíčili, jest jenom účinkem pohybu na peněžním trhu světovém, a proto účinek ten neodvratně jeví se nejen při spořitelnách, nýbrž ve všech peněžních ústavech vůbec, třeba že v některých zemích pro jejich zeměpisnou polohu o něco později, ku př. v Haliči.

Zejména záložny, v našich českých vlastech rozvinuvší se, v mnohém ohledu se domáhají zcela příbuzných účelů jako spořitelny; na mnoze čin-

nost jejich doplňují, ano i zcela nahražují, a proto i záložny mohou čerpati hojného poučení z rozvoje spořitelén.

Účinek klesání míry úrokové jeví se předem v tom, že přebytky peněžních ústavů v ohromných obnosech ukládají se v cenných papírech, jichž výnosnost rovněž stále klesá, jak později bude ukázáno.

Zajímavé je také porovnání současného stavu rakouských ústavů bankovních a vzrůstu kapitálu, v nich uloženého.⁷⁾

Je známo, že v letech 1870 až 1873 zakládány byly o překot banky a ústavy úvěrní — a to nejen ve Vídni — často beze vsí potřeby a beze všeho reálného základu.

Obnášel následkem toho v květnu roku 1873 počet akciových bank ve Vídni 69 a v ostatním Rakousku 72. Počet ten následkem známých událostí klesl do roku 1888 ve Vídni na 15, v ostatním Rakousku na 29.

Zmizelo tedy ve Vídni samé 54 akciových bank a úvěrních ústavů — dovoleno-li je, tak je nazvati — a v ostatním Rakousku zmizelo jich 43 !

V květnu roku 1873 obnášel veškerý akciový kapitál 619,845.000 zl. r. č., co výsledek tak zvaného hospodářského rozkvětu všech akciových bank rakouských.

⁷⁾ Podle „Statist. Monatsschrift 1890“ str. 129. (Oesterreichs Bank. und Creditinstitute im J. 1885.)

Mnoho-li v těchto podnikcích bylo zdravého a poctivého, objevilo se v letech následujících; neboť koncem roku 1884 obnášel akciový kapitál všech bank rakouských již jenom 309,838.000 zl. r. č.; tedy 310 millionů, t. j. více než polovička kapitálu akciového, namnoze zajisté jen domnělého, z roku 1873 — zmizelo !

Nebylo to ovšem na škodu řádnému obchodu; neboť co zbylo, bylo téměř veskrz zdravým jádrem, tak že od té doby, to jest od roku 1884 až do roku 1888 se stav akciového kapitálu všech akc. bank a úvěrních ústavů v Rakousku téměř nezměnil. Obnášel kapitál ten koncem r. 1888 303,973.000 zlatých r. č.

Rozumí se, že banky tyto nepracovaly toliko svým akciovým kapitálem, nýbrž veškerou hodnotou, jaká jim svěřena byla buď na běžný účet, neb na pokladniční poukázky (jakýmiž při bance cedulové alespoň částečně jsou též bankovky), na zástavní listy etc.

Tato veškerá summa peněz, jimiž banky rakouské pracovaly, čili summa jejich passiv obnášela i s bankou rakousko-uherskou v millionech zlatých r. č.

1884	1885	1886	1887	1888
1636	1605	1658	1693	1757

Banku rakousko-uherskou pro její exorbitantní

privileje — zejména pro vydávání papírových peněz, kteréž samy o sobě roku 1888 v oběhu byly obnosem 425 millionů zlatých — nelze však zajisté ani porovnatí s podniky privátními, a proto náležitý názor o kapitálech, jimiž banky soukromé pracují, nabudeme po srážce kapitálu, kterýmž rak.-uhers. banka pracovala v millionech zlatých nahore vypočtených let, což dává dle pořadu

1884	1885	1886	1887	1888
594	576	583	610	657

millionů.

Následkem této srážky vychází na jevo, že všechny ostatní banky v Rakousku mimo banku rak.-uherskou pracovaly úhrnným kapitálem millionů zl. r. č.

1884	1885	1886	1887	1888
1042	1028	1074	1083	1099

millionů.

Obnášel tedy přírůstek čili příbytek veškerého kapitálu, pracujícího ve všech rakouských bankách mimo banku rakousko-uherskou, během zmíněného pětiletí toliko 57 millionů, a od roku 1887 do roku 1888 toliko 16 millionů zl. r. č.

Chceme-li porovnatí summu tohoto kapitálu, v bankách uloženého, se summou kapitálu, uloženého od vkladatelů touže dobou ve všech

spořitelnách rakouských, musíme především upozorniti, že v hořejších summách, jakými banky rakouské v letech 1884—1888 pracovaly, obsaženy jsou též jejich rezervní fondy, kdežto v summě současných vkladů spořitelů rezervní fondy jejich obsaženy nejsou, ač fondy ty, jak známo, reprezentují summy znamenité, ano ohromné.

Opakujeme-li, — jsouce sobě vědomi početní chyby zmíněné na úkor spořitelů — že summa veškerých vkladů všech rakouských spořitelů obnášela v millionech zl. r. č.

1884	1885	1886	1887	1888
925	985	1054	1091	1153

seznáme, že počínaje rokem 1887 summa veškerých vkladů spořitelů začíná značně převyšovati summu veškerého kapitálu, v bankách pracujícího, a máme za to, že nestává nejmenší pochybnosti o tom, že stejný poměr jevíti se bude a jeví v letech po roku 1888 až do dob našich.

Dokladem toho jest, že za zmíněných pět roků ve spořitelnách přibylo kapitálu vkladatelského 228 millionů zl. r. č. Kapitálu v bankách pracujícího však za tutéž dobu přibylo toliko 57 millionů zl. r. č. — přes to, že čítány v něj i rezervní fondy, kdežto při vkladatelských kapitálech spořitelů čítány nejsou.

Příčiny toho jsou mimo jiné asi následující:

1. Kapitál stal se skromným, bojácným a zdrženlivým. Následkem nejistých, často napjatých poměrů zahraničních a neustálého zbrojení na všech stranách spokojuje se kapitál nejmenší mírou úrokovou; vyhýbaje se průmyslu a obchodu, a utíká se spíše do spořitelen, kteréž v průmyslových a obchodních podnicích buďto vůbec súčasně nejsou, neb súčasní se jen měrou velice skrovnou. Kapitalista stále doufá, že přečká krizi a proto, pokud trvají nejisté poměry, nechce se uvázati v žádný podnik, zahrnující risiko.

2. Ve spořitelnách jen připsaný úrok ročně mnoho millionů obnáší (za rok 1888 z veškerého příbytku 82 millionů zl. r. č. činí 70·97%, tedy daleko přes dvě třetiny celého vzrůstu), kdežto banky každoročně, pokud jen mohou, vyplácejí dividendy a superdividendy.

3. Kde se ve spořitelnách zachovává starý, velice přísný regulativ z 2. září 1844, tam skutečně jest vysoký stupeň, ano téměř nejvyšší stupeň bezpečnosti pro vkladatele.

Ovšem jak může některá spořitelna eskomptovati směňky a zachovávatí při tom zmíněný regulativ — jak toho příklady známe —, těžko lze chápati.

Stanoví totiž § 19. lit. d. regulativu, že spořitelny eskomptovati mohou toliko směňky, splatné v sídle spořitelny, když opatřeny jsou podpisem

nejméně („wenigstens“) tří uznaně jistých firem, z nichž jedna musí býti protokolována. —

Konstatované, stálé a progressivní vzrůstání peněz ve spořitelnách má za následek, že správy spořitelen — zejména v posledních dobách — jsou v citelných nesnázích, nemajíce již příležitosti k užitečnému ukládání peněz.

Nesnáze ty ještě rostou proto, poněvadž od roku 1878 častěji opakovaný repressivní prostředek, totiž snižování úrokův z vkladů, konečně také jednou přirozené hranice dojde, nemá-li kapitál pozbyti na dobro svého výnosu.

Probereme v následujícím nejhlavnější způsoby ukládání peněz.

I.

Ukládání peněz na hypoteku, zvláště pozemkové.

V zemích vysoce vzdělaných, ku kterým nepopíratelně patří také naše vlast, obnáší půda neplodná míru nejmenší, aneb alespoň tak malou, že jí téměř už nelze dále zmenšiti. Proto jest celek půdy plodné veličina téměř nezměnitelná, nehybná. Může se sice státi a stává se vytěžování této půdy stále intenzivnějším, t. j. více se z ní vytěží ku př. zelinářstvím, zahradnictvím, pěstováním řepy atd., avšak plocha půdy té se téměř nerozmnožuje, zůstávajíc veličinou danou.¹⁾ Naproti tomu počet těch, kteří z té půdy a na té půdě hledají svou výživu t. j. lidí jest stále větší a větší. Třeba by se lidstvo živilo i způ-

1) Dle úředních výkazů (viz článek: „*Objectsänderungen des Grundsteuer-Katasters im J. 1889*“ v „*Statist. Monatschrift*“ z r. 1891 str. 429) ubylo půdy, podrobené dani pozemkové, během roku 1889 proti roku 1883 toliko 0·006 procent v celém Rakousku.

sobem raffinovaným, třeba i v mnohých odvětvích na místo zboží přírodního nastupují náhražky čili surrogáty, v posledních důsledcích i ty náhražky jen z půdy a z její plodin čerpati lze. Z toho plyne, že vůči stále vzrůstajícímu počtu obyvatelstva půda plodná nevzrůstající, nerozmnožující se stále se stává dražší a vzácnější.

S tím souvisí jednak úkaz drobení se statků a zase i vzrůstání dluhů hypotekárních až do úplného vyčerpání úvěru hypotekárního čili jinak řečeno: na statek se stále vypůjčuje až do té doby, když už nikdo naň nepůjčí, když jest cena jeho vyčerpána nebo docela přetížena.

Třeba totiž rolník, jenž půdu pracně obdělává, značně se lišil od pouhého kapitalisty, jenž bez práce žije z výtěžku kapitálu, v jednom se jeden druhému zcela vyrovnají. Když totiž ku výživě neb pro ukrytí potřeb nutných — neb i nenutných — výtěžek čili výnos nestačí, sahá se na kapitál. Tím je pro kapitalistu hotovost, pro rolníka půda.

Kapitalista, jenž na živobytí a pro své potřeby nemůže vystačiti s úrokem, začne pojídati kapitál, a jelikož takto zmenšený kapitál zase ještě méně nese, pojídá kapitál měrou stále stoupající, až dojde na holičky. Zemědělec, jenž nevystačí výnosem půdy, sahá též na tuto půdu, dělá dluhy hypotekární — a poněvadž výtěžek půdy po srážce passivního úroku z hypotekárního břemena se stává opět menší a ku krytí životních

potřeb ještě méně stačitelný, nezbyvá než dělání dluhů nových.

Vskutku také dle výkazů statistických dluhy hypotekární stále stoupají; mají ale své meze přirozené. Když cena půdy hypotekárními dluhy jest vyčerpána, nutně přestává další kontrahování čili dělání dluhů nových. Tu přibývají ku stavu passiv už jenom úroky, narůstající ku obnosům již vtěleným, a nastává na nejvýš vtělování cestou exekuce toho, co dříve dlužníku ještě dáváno bylo na pouhý úvěr osobní.

Dle výkazů statistických²⁾ obnášela summa nově přibylých hypotekárních dluhů v Rakousku v pětiletí od r. 1885 do 1889 1.322,136.439 zl. r. č. a

„ „ 1880 „ 1884 1.268,855.261 „ „ .

Zejména učiněno bylo nových dluhů v milionech zl. r. č. :

roku 1885	264,
„ 1886	261,
„ 1887	265,
„ 1888	262,
„ 1889	267.

Nově učiněné dluhy hypotekární v těchto 5 letech nejví tedy ani valné roční stoupání ani valné klesání, ač ovšem celkové přibývání.

Při tom ale sluší podotknouti, že v těchto vý-

2) Viz „*Dr. Winkler: Realitätenverkehr u. Realitäten-Bedeutung 1885—89*“ ve „*Statist. Monatschrift*“ r. 1890 a pak „*Národní Listy*“ ze dne 18. září 1891.

kazech nejsou obsaženy hypotekární dluhy zemí Voraribergu, Pomoří, Haliče, Bukoviny i Dalmacie, dílem pro nedostatečné zařízení kněh pozemkových, dílem pro nedostatečné statistické zprávy.

Z této summy nově vtělených dluhů připadá na

	1885	1886	1887	1888	1889
statky deskové	26	26	21	14	15
statek báňský	1	0 ⁹¹	0 ⁷⁵	2 ⁵	5 ⁹
statek městský ³⁾	70	78	83	86	87
na ostatní (menší statek)	166	156	159	158	157

millionů zl. r. č.

Jest tedy zjevné, že nově vtělené dluhy na statek městský stále ještě vzrůstají a to měrou velice značnou. Příčina jest ta, že se statek městský, to jest výstavnosti (hlavně domy) povahou svou od statku čistě pozemkového (rolnického) velice, ano podstatně a zásadně liší.

Pravili jsme totiž na počátku úvahy své, že celek půdy plodné jest veličina téměř nezměnitelná, kterou zejména v zemích již veskrz kultivovaných ani největším lidským přičiněním nelze rozmnožovati.

3) Za statek městský čítána všechna města, v nichž jest sborový soud, tedy mimo města velká všechna města krajská, jakož i veskerá předměstí Vídně a Prahy.

Zcela jinak má se to s majetkem městským čili s výstavnostmi (domy, továrnami atd.) Tu má lidská práce ještě široký obor působnosti, a zakládáním, rozšiřováním měst a jich výstavností stále rozmnožuje i zvelebuje se počet městských hypotek.

K tomu jest ovšem zapotřebí kapitálu, a proto vykazuje nám předcházející tabulka, že přibývají nově vtělené dluhy na statek městský z příčiny nejiné leč té, že statku městského (výstavností) přibývá vůbec.

Naproti tomu půdy plodné, kteráž vesměs obsažena jest ve statku ostatním (menším), nepřibývá a také nově vtělených dluhů na ni rok od roku ubývá.

Tak ve statku městském proti 70 millionům zl. r. č. z roku 1885 nově vtěleno roku 1889 více o 17 millionů; ve statku ostatním pozemkovém však r. 1885 vtěleno nových dluhů 166 millionů zl. r. č. r. 1889 " " " 157 " " " ;
tedy r. 1889 méně o 9 millionů zl. r. č.

V království Českém nově vtělených dluhů však vůbec ubývá, i když nečiníme rozdílu mezi statkem městským a ostatním (mimoměstským) majetkem nemovitým. Obnášely totiž nově vtělené dluhy v království Českém

roku 1885 . . .	115	millionů	zl. r. č.,
" 1886 . . .	103	" " "	" "
" 1887 . . .	96.6	" " "	" "

roku 1888 . . .	96	millionů	zl. r. č.,
" 1889 . . .	91	" " "	" "

Ukazuje se tedy v Čechách stálé ubývání nově vtělovaných dluhů. Jelikož však přes to stav úhrnných dluhů hypotekárních stoupá, můžeme právem souditi:

1. že *pozemkových hypotek, to jest statků čili pozemků, na které by se výhodně a bezpečně mohly v Čechách peníze uložit, již ubývá, že jest zejména nepředlužených statků selských pořád méně a méně, tak že dobrá hypoteka pozemková v Čechách stala se téměř vzácností.*

Jak výše podotknuto, tedy v počtu úhrnném pro Rakousko — tudíž také v ostatních zemích mimo Čechy — počet nově vtělených dluhů ještě stoupá, a sice proto, poněvadž úbytek ve statku ostatním (malém), obnášející 11 millionů (od roku 1885 do 1889), jest úplně vyvážen a překonán příbytkem 17 millionů, objevujícím se v téže době ve statku městském.

V Čechách ale tomu více tak není — tu summa nových t. j. nově vtělených dluhů ve zmíněném pětiletí klesla vůbec o 21%!

Jest tedy patrné, že

2. *v Čechách městských hypotek t. j. hlavně výstavností daleko tak nepřibývá jako v zemích jiných, a že zejména přírůstek hypotek městských není takový, aby vyvážil úbytek nových hypotek pozemkových.*

Stojíme tudíž před úžasným a pro nás smutným faktem, že situace hospodářská království českého jest horší než ona Dolního Rakouska, Moravy, Slezska, ba i Krajiny !!

Jinými slovy: Rolnictvo v Čechách pomalu už žádné dluhy dělati nebude, poněvadž nebude neprodlužených neb nezadlužených statků; městských hypotek čili výstavností pak nepřibývá tou měrou jako v jiných zemích!

Pro fakta ta, zarmucující pro každého syna České země, podali jsme dosud jenom důkazu nepřímého na základě pohybu nově vtělených dluhů ročních.

Pro statek pozemkový dle náhledu našeho důkaz ten stačí, poněvadž jest půda plodná, jak opětně bylo podotknuto, veličinou téměř neměnitelnou. Když tedy počet nově učiněných dluhů ubývá vzdor tomu, že dokázána je stále stoupající potřeba nepřetržitým vzrůstem dluhů vůbec: tedy jest závěrka správná, že u značného počtu hypotek pozemkových (v tabulce „ostatní menší statek“ nazvaných) nastalo již stadium, ve kterém pro velkou zadluženost nelze žádných nových dluhů více činiti.

Přes to chceme ještě podati další důkaz o správnosti našeho tvrzení. A sice podává důkaz ten počet exekučně prodaných usedlostí a jeho poměrné vzrůstání v jednotlivých zemích korunních.

Bylo prodáno totiž⁴⁾ v jednotlivých zemích rakouských dražbou exekučních usedlostí:

	1885	1886	1887	1888	1889
v Dol. Rakousku	1.180	1.281	1.208	1.234	1.388
„ Hor. „	430	432	349	302	331
„ Solnohradsku	95	78	73	50	46
„ Štýrsku	786	667	586	570	575
„ Korutanech	143	165	135	115	115
„ Krajíně	469	488	472	669	634
„ Tyrolsku	1.146	1.175	1.197	1.071	1.353
„ Čechách	3.368	3.974	4.421	4.942	5.347
na Moravě	1.297	1.324	1.583	1.614	1.983
ve Slezsku	200	209	219	168	213

Porovnáme-li čísla z roku 1885 s oněmi z roku 1889, tedy shledáme, že v pětiletí tomto v Čechách rozmnožil se počet usedlostí, prodaných exekučně, o 1979, t. j. vůči roku 1885 o 58·7%, pravím: padesát osm celých a sedm desetin %! Naproti tomu počet ten v Horním Rakousku, v Solnohradsku, Štýrsku i v Korutanech netoliko nezvýšil se, nýbrž klesl !!

V Dolním Rakousku vstoupil jen o 17%,
v Krajíně vzrostl o 35%,
na Moravě o 52·8%.

Tedy v království Českém rozmnožil se počet exekučně prodaných usedlostí za 5 roků o 58·7%, na požeňnané Moravě o 52·8%!

4) Jak vyjímáme z cit. pojednání Dra. Winklera,

Ve všech ostatních jmenovaných rakouských zemích ani jediná nevykazuje tuto hroznou sazbu procentovou, neboť nejhůře v ohledu tom postavená Krajina vykazuje vzrůst exekučních dražeb jenom o 35%, Dolní Rakousko do konce jen o 18%. —

A jako trpký výsměch zní pro nás připojená slova statistikova, který praví, že, kdyby se pátralo po příčinách těchto hromadných exekučních dražeb, došlo by se také u nás skorem vždycky toho výsledku, že většina dražeb těch zaviněna je lehkomyšlností a nerozumem.⁵⁾

Není sice ovšem žádná pochybnost o tom — a pozorovatel poctivý to také připustiti musí —, že zajisté lehkomyšlnost a nerozum v některých případech jsou příčinou exekučních dražeb. Avšak lehkomyšlnost a nerozum v Čechách a na Moravě zajisté nevládne větší měrou než v ostatních zemích rakouských. Zejmena ani nejurputnější nepřítel Českého království nebude tvrditi, že by v Čechách vládly lehkomyšlnost a nerozum větší měrou než v Dolním Rakousku — kde zajisté blízký život velkoměstský dává mnohem více podnětu k životu rozmařilému.

5) *Winkler* na str. 489: „Es ist aber mehr als wahrscheinlich, dass eine solche Erhebung auch hier zu Lande nichts Anderes constatirt hätte, als dass die Mehrzahl der Jahr aus Jahr ein vorkommenden Zwangsverkäufe in letzter Linie durch Leichtsinn oder Unverstand der Betreffenden selbst herbeigeführt wurde“.

Kdybychom však i připustili, že v království Českém a v Dolním Rakousku vládne stejné procento lehkomyšlnosti neb nerozumu, a když by se i čítalo celých 17% dolnorakouského přírůstku exekučních dražeb na účet této lehkomyšlnosti a nerozumu, přišlo by v Čechách za stejných poměrů čítati přece jen 17% těchže přírůstajících dražeb. *Na cí, na jaký účet čítati máme ještě oněch dalších 41% rozmnožených exekučních dražeb v Českém království?*

Zřejmo, že toto ohromné plus možno čítati jen na účet hospodářského úpadku, v jakém se zejména zemědělství tohoto království nalezá vůči jmenovaným ostatním zemím. To jsou výsledky úředně zjištěných dat statistických!

Pátrati po hlubších příčinách tohoto úpadku přesahuje meze těchto úvah. Stůž zde prostý fakt, který sám mluví řečí svrchovaně varovnou.

Rozumí se, že největší část usedlostí, v exekučních dražbách prodaných, náleží do počtu malého statku mimoměstského, tedy do statku rolnického; neboť bylo ze všech roku 1889 exekučně prodaných usedlostí prodáno 64·8% za cenu nejvýš 1000 zl. r. č., a 77·7% za cenu nanejvýš dvou tisíc zl.!

Tento úžasný vzrůst exekučních dražeb malo-
statkářských, usedlostí rolnických, jest tedy novým a jistě žalostným dokladem toho, že počet pozemkových hypotek zejména v Čechách úžasným způ-

sobem ubývá, a že ubývá pozemků čili hypotek, na které by se způsobem bezpečným — natož jak toho regulativ pro spořitelny vyhledává — mohl uložit peníz.

Že však království České také, pokud se přibývání výstavností týče, vůči jiným zemím rakouským jest v nevýhodě a že tudíž, jak jsme pravili, v Čechách městských hypotek, hlavně výstavností, nepřibývá takovou měrou jako v ostatních zemích rakouských, ku prokázání toho fakta možno podati přímý důkaz ciferní. Jest ho třeba právě pro stálou proměnlivost počtu těchto domovních hypotek, vůči které pouhý důkaz nepřímý na základě přírůstku nově vtělených dluhů nebyl by zcela stačitelný.

Dle výsledků posledního sčítání lidu⁶⁾ přibylo v době od roku 1880 až do roku 1890 v celém Rakousku (v zemích v říšské radě zastoupených) domů průměrně 6·09‰; v Čechách ale obnášel příbytek ten pouze 4·91‰; jest tedy patrné, že příbytek domů v Čechách jest pod průměrným, normálním příbytkem v Rakousku. Jest ovšem pravda, že v Horním Rakousku, v Solnohradsku, Štýrsku, Korutanech, Slezsku a v Tyrolsku jest příbytek domů za 10letí 1880—1890 ještě menší než

6) „Summarische Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1890“ ve „Statist. Monatschrift“ pro 1891 sešit srpnový.

v Čechách; ve všech ostatních rakouských zemích však jest příbytek ten větší než u nás. Tak ku příkladu v Dolním Rakousku přibylo v téže době domů 6·68‰. Ovšem ani toto procento nevyslovuje zcela správně, oč v ohledu tom království České bylo předstihnuto; neboť fakticky jest plus na prospěch Dolního Rakouska ještě značně větší, a to z toho důvodu, poněvadž výstavnosti v Dolním Rakousku jsou značně rozsáhlejší než v Čechách; připadá totiž v Čechách na jednu výstavnost toliko 8·03 obyvatelů, v Dolním Rakousku však 12·6 obyvatelů, tedy vůči Čechám více než o 50‰.

Porovnáme-li tedy příbytek výstavností v Čechách s příbytkem v Dolním Rakousku, pamatujíce, že v tomto přibylo domů 6·68‰, v Čechách pak jen 4·91‰, a uvážíme-li dále, že podle počtu obyvatelů, jaký v jednom domě bydlí, jsou domy v Dolním Rakousku o více než o polovičku větší nežli domy v Čechách, jevil by se správný poměr procentní s ohledem na číselný příbytek 4·91‰ v Čechách naproti číselnému příbytku v Dolním Rakousku, obnášejícímu 6·68‰, a s dalším ohledem na plus 2·45, odpovídající větším rozměrům domů dolnorakouských, jako 4·71‰ proti 9·13‰.

Dle výsledků této úvahy, doložených ciferními důkazy nejsou tudíž vyhlídky na hypotekární uložení peněz v Čechách skvělé — leč že by mimo

nadání rozmnožily se vydatným způsobem hypoteky městské stavební.⁷⁾

7) První náš hypotekární ústav v království, totiž hypoteční banka vykazuje za

rok 1891 čistého zisku 179704 zl.

proti roku 1890 186173 „

tedy méně o 6469 zl.

Nechceme-li také tvrditi, že jest to doložením našeho líčení, přec jest to úkaz pozoruhodný.

II.

O některých zvláštlostech hypotek pozemkových.

Hodnota hypotek pozemkových řídí se plodností a výnosností půdy. Stoupáním neb klesáním množství i ceny polních plodin stoupá neb klesá cena polí a pozemků.

Pro období veliká jest ovšem pravda, že rostoucím počtem obyvatelstva cena plodin v jisté zemi, tvořící jeden celek, stoupati nepřestane, avšak v těchto dlouhých obdobích mohou zase nastati a nastávají okolnosti mimořádné, které přirozený postup ceny plodin a tím i pozemků zastavovati mohou, ano i jejich klesnutí, třeba jen na obmezenou řadu let, způsobují.

Tak jest známo, že od roku 1873 až 1889 (včetně) cena obilí, zejména ale cena nejhlavnějšího druhu — totiž pšenice — v zemích v říšské radě zastoupených úžasně klesla.

Obnášela cena pšenice dle průměru ceny za celý rok na vídeňské burse plodinné dle úředních záznamů¹⁾

roku 1873 . . .	16	zl. 60 kr. r. č.,
„ 1876 . . .	12	„ — „ „ ,
„ 1879 . . .	12	„ 30 „ „ ,
„ 1882 . . .	12	„ 10 „ „ ,
„ 1886 . . .	9	„ 30 „ „ ,
„ 1889 . . .	8	„ 67 „ „ ,

Teprv od roku 1890 lze pozorovati opětne stoupání ceny pšenice.

Nejpodstatnější příčina tohoto úžasného klesání pšenice jest ta, že následkem celní politiky sousední říše německé, pak následkem konkurence pšenice ruské, pro české naše země pak ještě pšenice uherské, vývoz obilí vůbec, hlavně ale pšenice ve vyznačených letech úžasně klesal.

Byloť vyvezeno z Rakouska metr. centů pšenice:

roku 1877	3,721.395,
„ 1886	2,095.529,
„ 1887	2,335.025,
„ 1888	4,141.214,
„ 1889	2,425.494. ²⁾

1) Viz „Stat. Taschenbuch nach ämtl. Quellen 1891“ str. 132. Pak „Dr. Karel Kramář: Das Papiergeld“ str. 83 tabel. dodatku ku kap. III. s udáním cen pšenice v Pešti v letech 1848—1872.

2) Viz „Stat. Handbuch 1891“ na udaném místě a pak „Monatschrift 1890“ str. 127 (Oesterreich-Ungarischer Aussenhandel).

Ba ohledně pšenice sluší konstatovati ještě pro rok 1890 značný úbytek vývozu, totiž o 235798 metrických centů — kdežto tou dobou vývoz ječmene (a sladu) již značně stoupati počíná.³⁾

Obnášel tudíž vývoz pšenice za rok 1889 o 1,295.901 metr. centů méně než roku 1877.

Cena žita rovněž v letech 1873 až 1889 jeví směr klesající, avšak přece daleko ne tou měrou jako cena pšenice.

Platilo se totiž na vídeňské burse plodinné průměrem za celý rok za metrický cent žita:

roku 1873 . . .	11	zl. 60 kr. r. č.,
„ 1876 . . .	9	„ 50 „ „ ,
„ 1879 . . .	8	„ 20 „ „ ,
„ 1882 . . .	8	„ 70 „ „ ,
„ 1886 . . .	7	„ 20 „ „ ,
„ 1889 . . .	7	„ 19 „ „ .

Vývoz žita sice také klesal, avšak — ponevadž žito nikdy ani přibližně nebylo vyváženo v takových množstvích jako ku př. pšenice, a ponevadž spotřebováno jest doma — nebyl úbytek vývozu žita s to, aby mohl způsobiti tak velké klesnutí jako při pšenici.

Vývoz žita činil metrických centů:

roku 1877	476.700,
„ 1886	14.058,
„ 1887	10.962,

3) Viz Pizzale ve „Stat. Monatschrift“ pro r. 1891 str. 164.

„ 1888	56.862,
„ 1889	34.036.

Pouhé porovnání množství vývozu a pohybu při pšenici i žitě jest toho dokladem, že vývoz na cenu žita jevil účinek poměrně malý.

Za to ječmen zachoval od r. 1877 až do 1889 ve vývozu celkem směr příznivý, při sladu pak jeví se dokonce ve vývozu směr nad míru stoupající.

Činil vývoz ječmene z Rakouska metr. centů:

roku 1877	3,192.168,
„ 1886	2,387.270,
„ 1887	3,846.106,
„ 1888	4,289.711,
„ 1889	3,163.580.

Sladu však vyveženo v těchže letech metr. centů :

1877	491.135,
1886	1,042.336,
1887	1,126.440,
1888	1,115.146,
1889	1,388.188.

Ano v roku 1890 stoupl vývoz sladu, porovnáme-li jej s rokem 1877, o neméně než 147%, kdežto *veškerého* obilí průměrně vyveženo r. 1890 o 32% méně než roku 1877.

Podle toho by se byl dal očekávat pro ječmen příznivější, více stoupající pohyb ceny, než jak vykazuje následující sestavení, dle něhož platilo

se na vídeňské burse plodinnové za ječmen průměrná cena :

roku 1873	10 zl. 40 kr. r. č.,
„ 1876	9 „ 90 „ „ ,
„ 1879	10 „ 10 „ „ ,
„ 1882	10 „ 20 „ „ ,
„ 1886	9 „ 20 „ „ ,
„ 1889	9 „ 52 „ „ .

I dalo by se z toho souditi, že hlavní užitek z pěstování ječmene neměli rolníci, kteří jej vysívali, nýbrž sladovny, které jej zpracovaly.

Povázíme-li, že současně s vývozem klesl i vývoz dobytka, sýra i másla, tedy pochopíme, že tyto nepříznivé poměry vývozní velice neblaze též účinkovati musely na cenu pozemků.

Obnášel totiž roku 1890 vývoz :

vepřového dobytka méně o . . .	59%
hovězího „ „ . . .	48%
másla „ „ . . .	25%
sýra „ „ . . .	56%

než roku 1877.

Stesky rolnictva na zlé časy nejsou tedy snad jen pronášené ze zvyklosti — jak se tu a tam myslí ano i vykládá — nýbrž mají bohužel základ velmi opravdový.

Ano hlavně český rolník při nejdůležitějším druhu obilí, totiž při pšenici byl stížen dvojnásobně, nejen klesajícím vývozem, ale hlavně též proto, poněvadž pro svou pšenici ani ve vlastní

domovně nenalezal odbytu. Byla pšenice domácí vytlačena pšenicí cizí, a hlavně pšeniční moukou uherskou, která následkem velikých výhod, poskytnutých při dopravě na drahách státních, vedoucích z Uher, ve formě t. zv. refakcií, dovážena byla do Čech v takovém množství, že poptávka po pšenici české byla velice omezena, ano na míru nejmenší stlačena.

Na proti tomu zdálo by se, že rozhodně stoupající vývoz cukru, jehož výroba souvisí v Rakousku velice těsně se zemědělstvím, měla na cenu řepy a tím na cenu půd řepných účinek dobrý, způsobující stoupaní ceny pozemků.

Obnášel totiž vývoz cukru raffinovaného z Rakouska metr. centů:

v roce 1877	443.206,
„ 1886	1,431.463,
„ 1887	1,694.814,
„ 1888	1,146.018,
„ 1889	1,791.775.

Rozmnožil se tudíž vývoz r. 1889 vůči r. 1877 o 1,348.569 metr. centů!

Rovněž rozmnožil se — ač nikoliv takovou měrou jako vývoz raffinady — též vývoz cukru surového.

Vyveženo cukru surového z Rakouska:	
roku 1877 metr. centů	918.514,
„ 1889 „ „	1,177.704,

tedy v tomto posledním roce více než roku 1877 o 259.190 metr. centů.

Nedá se upříti, že valným rozkvětem cukrovarnictví, hlavně v Čechách, kde podle jakosti půdy možno bylo pěstovati řepu cukrovku, dodělal se z počátku alespoň po více roků rolník, řepu pěstující, slušného příjmu; dávaly cukrovary slušné ceny, platíce je za váhu skutečnou, a mimo to poskytovaly dodavateli řepy ještě vedlejších výhod, pro hospodářství důležitých a cenných, jako semeno, část řízků atd.⁴⁾

Tak na příklad v okolí Králové Hradeckém platily cukrovary ještě r. 1873, 1874 a 1875 za skutečný vídeňský (starý) cent řepy průměrně 80 kr. r. č., což by činilo za metr. cent 1 zl. 43 kr. r. č.

Avšak již roku 1880 platily tyto cukrovary za metrický cent řepy toliko 1 zl. 38 kr. r. č.,

roku 1885 již jenom 1 „ 10 „ „ ,

„ 1890 „ „ 90 „ „ .

Při tom ovšem nepřihlíželi jsme ku vedlejším

4) Pozorujeme-li vývin cukrovarnictví v Rakousku (Cislajtánii) za dobu od roku 1868 až do roku 1881, shledáváme, že v této době dostoupil počet cukrovarů nejvyšší cifry v kampani 1872|73, vykazující 233 cukrovarů. Hned roku následujícího 1873|74 klesl počet ten na 224, a roku 1874|75 do konce na 209 cukrovarů. Ubylo tedy v dvouleté době kritické neméně než 24 cukrovarů. Od roku 1878|79 lze pozorovati velice mírné stoupaní počtu. Viz tabellu statistickou u *Dra. Karla Kramáře: „Das Papiergeld“* str. 117, tab. při kap. IV.

výhodám dodavatele řepy, jako jsou vydávání řepního semene, nárok na část řízků atd.

Avšak v těchto klesajících cifrách není ještě ani vyznačen celý schodek, o který ku př. roku 1890 za řepu platilo se méně než roku 1871 a v letech následujících. Neboť v letech počátečních platily cukrovary cenu ujednanou skutečně za 100 kilo, v pozdějších letech však za 103 kilo a nyní dokonce průměrně za 105 kilo.

Jest tedy patrné, že nahoře vylíčený, značně rozmnožený vývoz surového i rafinovaného cukru nepřinesl českému rolníku žádných výhod, a že nemůže býti zejména ani řeči o tom, jako by rolník český v posledních letech schodek, utrpěný devalvací obilí, byl mohl si nahraditi ziskem na řepě.

Naopak dokázané značné klesnutí ceny řepy mělo za následek zřejmé klesnutí cen pozemků v krajinách řepních, kdežto ona pásma země, kde řepa se nepěstovala — jako v krajinách horských — nehodou touto zůstala netknuta; ovšem také neměla žádného účastenství na zisku, jakého pozemky v letech sedmdesátých a ještě dřívějších výhodným pěstováním řepy dočasně nabyly.

Zvláštností jest, že tyto pozemky pásem horských také poněkud chráněny byly proti značné újmě, jakou utrpěly pozemky vůbec bezměrným přívozem uherské pšenice a uherské mouky; neboť držitelé pozemků horských ihned měli po ruce alespoň částečnou náhradu v pěstování lnu, který

vůbec v krajinách horských se dařil, kdežto hospodáři druzí — kteří dvojnásobně, proto že současně, utrpěli značným klesnutím ceny řepy i pšenice, — náhradu teprv hledali a jen pozdě a částečně našli na čekance, lnu atd.

Ohlédneme-li se ještě jednou, než úvahu tuto ukončíme, na klesání ceny plodin polních — hlavně pšenice a pak řepy, jak jsme je nahoře vylíčili — tedy shledáváme, že nejznačnější klesání ceny počalo asi v polovici desetiletí 1880—1890, a to okolo roku 1883 až 1885. — Jest tedy patrné, že poslední upravení daně pozemkové, dokončené podle výnosu finančn. ministra 22. června 1883 č. 119 ř. z., nemohlo míti žádného zřetele na značnou devalvací cen plodin, obilí i řepy, jaká hned v následujících letech nastala.

Proto při ukládání peněz na hypoteku pozemkové zejména správa hypotekárního ústavu; jemuž jest po ruce z pravidla jenom výkaz katastru, nesmí toho opomenouti, aby náležitě uvážila a ocenila neblahé účinky, jaké nastaly po upravení daně pozemkové, a kteréž tudíž v čistém výnosu, jak jej katastrální arch vykazuje, nedošly ještě žádného povšimnutí.⁴⁾

Zmínky zvláštní zasluhuje ještě půda, pokrytá lesem.

4) Summa daně pozemkové a rozvržení její podle výnosu má platnost na dobu 15 roků (nyní od 1. ledna 1883 až do konce roku 1895). Viz též *Zákon z 28. března 1880 č. 34. ř. zák.*

Hospodářství lesní vůbec pro velice dlouhou dobu dozrávání lesa pro malostatkáře málo znamená. Mimo to prostředky hmotné malostatkáře nejsou takové, aby les pěstoval řádně, ba jsou i plochy lesní, malostatkářům patřící, tak malé, že se na nich řádné lesní hospodářství pasečné nedá ani zahájit ani provésti. Spíše donutí malostatkáře nedostatek, aby z lesa bral více užitku, než by řádný vzrůst dovolil, a tak již les malý bývá obyčejně špatně pěstován, ano pustošen, a půda lesní, jsouc zbavena porostu, zkrasuje a jest dlouhou dobu naprosto neplodnou písčinou.

Na tuto okolnost zvláštní zřetel míti třeba, když se ukládá kapitál na pozemky v krajinách hornatých a lesnatých. I káže tedy při hypotece malostatkářské pouhá opatrnost, aby se při vyměrování úvěru hypothečního výměra lesa i jeho katastrální čistý výnos napřed úplně srazil a úvěr vyměřil teprv z toho, co zbývá.

Rovněž jen s velkou opatrností a zdrženlivostí lze ukládati peníz na hypoteku pozemků, které ještě před málo lety byly půdou lesní; neboť trvá to dlouho a vyžaduje to velké píle a nákladu, než se z bývalé půdy lesní stanou pozemky jen poněkud úrodné, klassifikující ve vyšších třídách katastrálního výnosu.

Pro žalostný stav břehů našich řek, zejména Labe, také veliké opatrnosti jest třeba při ukládání peněz na pozemky ležící u řeky. Tu stává

se dosti zhusta, že pozemková kniha i s katastrem vykazují úrodnou louku se značnou výměrou, kteráž by poskytovala výbornou jistotu pro půjčku přiměřenou. Kdo však dobře zná poměry místní, tomu bývá známo, že louka ta už dávno nemá třeba ani polovici výměry katastrální, poněvadž ji béře voda čili proto, že neupravený tok řeky stále podemílá břehy, tak že rok co rok značná část dobré půdy padá do vody a vodou jest odplavována.⁵⁾

Proto jest znalost poměrů místních pro věřitele a zejména pro ústavy hypoteckární vlastností neocenitelnou. Poněvadž pak správy menších ústavů hypoteckárních obyčejně podrobnou znalost takovou spíše mají, jsou v ohledu tom proti velikým ústavům poněkud ve výhodě.

Ostatně okolností neboli momentů, majících vliv na cenu pozemků, jest tolik, že není odhadu, aby byl všech poměrů věrným tlumočником. Tak i stoupající neb klesající lidnatost v kraji má značný účinek na cenu pozemků. Dále nově založené prostředky neb čáry komunikační, jako silnice, dráhy, splavnění a upravení řek, vznik závodů průmyslových, vzrůst sousedních měst co středisk značnějšího konsumu atd. — to všecko a ještě mnohé jiné příčiny má vedle změny a ko-

5) Smutný tento úkaz ku př. není žádnou vzácností v obcích Předměrice, Plotiště, Střebeš, Malšovice, Farářství, Březhrad, Vysoká atd. atd. na samém Zlatém prutu okolí Králové Hradeckého.

kísání ceny plodin značný účinek na cenu pozemků.

V některých případech přecházejí pozemky hospodářské do pořadí pozemků stavebních, a části půdy, která se dříve cenila a prodávala na jitra a korce, pak prodávají se a cení na čtvereční sáhy a metry.

Rozumí se, že také opačným směrem účinkovati může a účinkuje na cenu pozemků úpadek měst, zanikání nebo pohroma komunikačních čar a prostředků, ochuzení obyvatelstva i umenšení jeho počtu atd.

Není tedy možno, aby odhad, hledící jenom k výměře a třídě výnosnosti, všechny tyto závažné okolnosti řádně postihl, a vždy bude muset opatrný věřitel hledati náležitě opravy a doplňky pouhého odhadu.

Střízlivosti tu nikdy nezbyvá; neboť i když jest následkem příznivých poměrů stoupaní cen pozemků v plném proudu, může stoupaní býti z nahodilých příčin bez záruky trvání. Pomínou-li příčiny nahodilé, může dosavadní stoupaní ceny býti zastaveno, a nastane stagnace, ano pohyby zpětné, které mohou míti za následek značnou ztrátu na ceně čili devalvaci pozemků dotčených.

S ohledem na všecky tyto okolnosti káže povinná opatrnost, neukládati na hypoteku pozemkovou obnosy až do plné míry ceny vyšetřené —

ať stalo se vyšetření způsobem jakýmkoli — nýbrž vždycky radno bude, uložiti na tuto hypoteku jen část kapitálu, rovnající se obnosu, jež by uhradila hypoteka za okolností nejhorších.

III.

○ některých zvláštnostech hypotek stavebních a domovních.

Zmínili jsme se již o tom, že hypotek pozemkových ubývá. Jest tedy patrné, že ústavy hypotekární musí hledati náhradu na přibývajících výstavnostech, hlavně domech obytných.

Stavení obytná rozmnožují se v poměru odpovídajícím, byť ne přesně, tedy alespoň v Čechách přibližně v postupu, v jakém rozmnožuje se domácí obyvatelstvo.

Obyvatelstvo domácí rozmnožilo se dle sumárních výsledků posledního sčítání lidu v Rakousku v letech od roku 1869 až do roku 1880 o 8·60%, a od roku 1880 do roku 1890 o 7·91%. Domů pak přibylo v Rakousku v prvním jmenovaném období 9·02%, a v druhém 6·09%.

V království Českém přibylo domácího obyvatelstva v prvním období jmenovaném 8·2%, ve druhém však toliko o 5·08%. Domů obytných v království Českém přibylo v prvním období 7·59%,

ve druhém (až do r. 1890) 4·91%. Jest tedy příbytek obytných stavení v Čechách o více než o 1% menší než průměrný normální příbytek v Rakousku.

V příbytku čítány jsou ovšem též výstavnosti, nalezající se při usedlostech rolnických nebo venkovských. Avšak výstavnosti tyto podle zkušenosti nemají při větších rolnických usedlostech čili statcích ve smyslu selském (láník, půlláník, čtvrtláník) značného vlivu na zvýšení ceny. Na proti tomu při malé výměře pozemků výstavnost značně přispěje ku zvýšení ceny. Tak na př. dva korce dobrých pozemků, na nichž možno provozovati zelinářství, když při nich jest příbytek sebe chatrnější, podle zkušenosti najde z pravidla kupců dostatek, poněvadž malí lidé počítají právem, že na takové malé realitě uhradí přece nejnutnější potřeby životní.

Vždycky ale nejširší obor působnosti ze všech výstavností poskytuje věřitelům, nanejvýše ústavům hypotekárním, tak zvaný statek městský, to jest obývací stavení městská, kteráž z pravidla nejen obývá majitel, nýbrž jakáž, stavěna jsouce za účelem pronajímání, dávají výnos nájemný.

Dle dříve již uvedených výkazů obnášely totiž koncem roku 1868 hypotekární dluhy v Čechách na majetku městském . . . 35 milionů zl. r. č.

„	„	ostatním recte		
		malostatkářském a drobném	553	„ „ „

Koncem roku 1889 však obnášely dluhy hypotekární v Čechách na majetku městském . . . 114 millionů zl. r. č.,

„ ostatním malo-
statkářském a drobném . 865 „ „ „ .

Rozmnožily se tedy dluhy hypotekární v této době 21 roků na majetku městském o 79 millionů zl. r. č. čili asi o 223% ! — na majetku ostatním o 311 millionů zl. r. č. čili toliko přibližně o 57%.

Jest tedy zjevno, že v posledních letech peníze ukládají se relativně u mnohem větší míře na hypoteky městské než na hypoteky pozemkové. Poněvadž pak následkem opětně zjištěného nadbytku peněz bývá nedostatek místa, kam by se výhodně uložily, tedy jest zjevno, že největší rozvoj vykazovati budou hypotekární ústavy takové, které mají své sídlo ve městech rychle se šířících a rozvíjejících, poněvadž v městech takových hypotekární ústavy naleznou mezi majiteli nové vystavených domů a výstavností vůbec nejširší kruhy zákazníků t. j. osob, které sobě vypůjčují na nové hypoteky peníze.

Jinými slovy: Vzrůst měst i počtu jich obyvatelstva a rozvoj jeho ústavů hypotekárních — obyčejně v první řadě spořitelny — pokračují dosti stejnoměrně.

Doložíme to výkazy spořitelien několika měst v Čechách, kteráž těšila se v posledním dvacetiletí neobyčejnému vzrůstu obyvatelstva.

Tak obnášel počet obyvatelstva král. Plzně		
r. 1869	r. 1880	r. 1890
23.631	38.883	50.150 duší.

Veškeré vklady spořitelny Plzeňské pak v těchž letech obnášely v tisících zlatých r. č.

1,358	3,711	9,783.
-------	-------	--------

Neobyčejnému vzrůstu počtu obyvatelstva v téže době těšilo se i město Ústí n. L., čítajíc v těchž letech obyvatelstva

10.933	16.524	23.723 duší.
--------	--------	--------------

A také spořitelna v Ústí n. L. vykazuje směrem stoupajícím v těchž letech vkladů v tisících zl. r. č.

631	3,420	6,569.
-----	-------	--------

Ústav ten založen byl roku 1867, a jak se počet obyvatelstva zdvojnásobil, tak zdvojnásobila se i finanční síla jeho spořitelny.

Ovšem, že stává (nejmž při ústavech větších, které mají širší kruh účastníků,) ještě jiných důvodů, účinkujících na rozvoj hypotekárních ústavů.

Jedním z nejzávažnějších těchto důvodů jest doba trvání ústavu. Jaké výše by dnes již ku př. dosáhly vklady Pražské měst. spořitelny, kdyby byla bývala založena jen o 10 roků dříve; zvláště uvážíme-li, že 10 roků před rokem 1875 bylo pro obchod veškerý zajisté vydatnějšími než všechna leta od roku 1876 až do roku 1891!

Tak město Budějovice nevzrostlo počtem obyvatelstva v letech 1869 až 1890 tou měrou,

jako Plzeň neb Ústí n. L., neboť obnášel počet obyvatelstva Budějovic

1869	1880	1890
77.413	23.845	28.501 duší,
3,414	6,555	8,123.

Jest tedy patrné, že se počet vkladů tohoto ústavu v těchto letech víc jak zdvojnásobil, kdežto počtu obyvatelstva přibylo jenom asi o 65%!

Tu zajisté účinkovala nejvíce okolnost ta, že ústav ten byl již založen roku 1856. Dále možno činiti správnou závěrku, že ústav ten svou existencí velkou měrou jest závislým na účastenství obyvatelstva venkovského.

Pro důležitost patrnou uvedeme zde rok založení spořitelny všech krajských měst v království Českém.¹⁾ Založena jest spořitelna v

Budějovicích roku	. . .	1856,
Mladé Boleslavi „	. . .	1860,
Kutné Hoře „	. . .	1861,
Hradci Králové „	. . .	1864,
Chebu „	. . .	1854 (!)
Chrudimi „	. . .	1862,
Jičíně „	. . .	1861,
Liberci „	. . .	1854 (!)

1) Viz Bergrův Kalendář 1892 str. 176.

České Lípě	„ . . .	1862,
Litoměřicích	„ , . .	1858 (!)
Mostě	„ . . .	1859 (!)
Písku	„ . . .	1869,
Plzni	„ . . .	1857,
Táboře	„ . . .	1862.

Jest patrné z tohoto pouhého přehledu, že se města s obyvatelstvem jazyka českého — až na Plzeň — se zakládáním spořitelny vůči městům německým značně opozdila. To platí též o spořitelnách v ostatních menších městech. A jest to smutným dokladem, že ve věcech peněžních a finančních kulháme vůbec za svými německými krajaný. Bohužel pak ani nevycházíme z pokulhávání.²⁾

O ústavech bankovních platí to ještě ve větší míře než u spořitelny. Tak Česká eskomptní banka založena byla roku 1863 s filiálkami v České Lípě, Budějovicích, Karlových Varech, Litoměřicích, Plzni, Teplicích, Trutnově a Warnsdorfu a s jednatelstvími v Ústí n. L. a v Chebu, tedy až na Budějovice a Plzeň v samých německých městech. Teprv roku 1868 dostala konkurenci Živnostenské banky.

Že na celém českém venkově založen byl v Hradci Králové první český závod bankovní r. 1868, jest dosud opravdovou chloubou pro za-

2) „Compass“ r. 1892 str. 17 a násl. dílu II.

kladatele.³⁾ Teprv dva roky na to následovalo založení úvěrní banky v Kolíně r. 1870.

Zemská banka Haličská založena byla již roku 1883, Česká teprv roku 1890, čímž ovšem nemá býti umenšena zásluha zakladatelů.

3) Pro velikou důležitost pro náš život hospodářský, jakož i pro pamět a příklad mladšímu pokolení budiž podotknuto, že o založení ústřední záložny neb banky jednáno bylo již na sjezdu založen Česko-Moravských v Praze v bývalém chrámu sv. Mikuláše ve dnech 25., 26. a 27. září roku 1865. Dle stenogr. zprávy konstatoval předseda sjezdu p. Novotný, že sjezd se sešel chvalným přičiněním a ráznou iniciativou záložny Králové Hradecké.

Návrh stanov pro ústřední záložnu neb banku vypracován byl záložnou Králové Hradeckou za předsednictví p. Ant. Komárka, kterýž na sjezdu návrh na zřízení takového ústavu odůvodňoval. Po delším jednání usnešeno pak, že zříditi se má ústřední živnostenská banka, a přijat též dodatek dra Trojana, že založena býti má „hlavním působením a ku podpoře založen.“ Roku 1868 Živnostenská banka také založena, v téže roce, kdy rovněž hlavně přičiněním p. A. Komárka založen byl Zálož. úvěrní ústav v Hradci Králové. Srov. co do statistického a historického materialu velice záslužné dílo Schreyerovo: „Záložny Českomoravské.“

IV.

O devaluaci výstavností a domů.

Výstavnosti trátí na ceně buď sešlostí během let nebo pohromami živelnými, hlavně požárem. Takovými účinky jest umenšena jejich hodnota stavební.

Jest však také možno, že hodnota stavební není umenšena, že ale přes to cena domu klesá. To stává se v tom případě, když při domech obytných, určených ku pronajímání, nedostává se nájemníků; jinak řečeno, když není dostatečná poptávka po bytech a krámech.

Tu zůstává velký počet bytů prázdný; kapitál, na stavbu vynaložený, méně vynáší, a domy klesají v ceně.

Jest tedy zřejmo, že pouhé ocenění hodnoty stavební nemůže a nesmí býti jediným měřítkem úvěru; neboť hodnota stavební nikterakž nezaručuje, že v případě prodeje cena stavební také za dům stržena bude.

Dle pravidel oceňovacích, majících na mysli vyšetření hodnoty stavební, oceňují se domy a výstavností dle zastavené plochy. Vypočte se totiž plocha, kteráž jest zastavena, a plocha ta násobí se cenou, kterou stojí jeden čtvereční metr neb sáh plochy zastavené, za připočtení hodnoty stavební plochy samé.

Tedy ku př. je-li vypočteno¹⁾ na základě cen stavebního hmotu, mzdy dělníků, nádenníků a řemeslníků atd., že čtvereční metr plochy zastavené jednopatrovým domem stojí 48 zl. 95 kr. r. č., tedy se k vyšetření ceny stavební násobí počet zastavených čtverečných metrů touto cenou základní a připočítá se cena stavebního místa, čímž vychází stavební hodnota celková. Z celkového obnosu sluší však sraziti dle technického výpočtu část, o kterou stavení od doby svého vystavění během času sešlo a tudíž na ceně ztratilo.²⁾

Avšak cena takto vyšetřená *sama o sobě* není ještě správným podkladem k vyměření úveru. Tak na př. hodnota stavební vysoké věže jest ohromná; věž taková může míti nad to i cenu uměleckou, historickou a t. d., avšak pro ústav peněžní byla by hypotekou prašpatnou.³⁾

1) Dle spisu inženýra *Kusýna*: „*Rozpočty stavební*“ str. 748 a násl.

2) Viz též spis: „*O sešlosti*“ str. 534.

3) Viz též: „*Rízení nesporné, patent z 9. srpna 1854*“ č. 208 §. 196 a 197.

Sluší tedy doplniti ocenění dle hodnoty stavební ještě oceněním dle skutečného výnosu, jaký dům po jistou řadu let svému majiteli průměrně poskytuje.

Tento výnos vyznačen jest obyčejně ve přiznání činže, podávaném úřadům berním k účelu vyměření daně činžovní. Kde takového přiznání není, musíme dle podrobné znalosti místních poměrů oceniti sami přibližně roční hrubý výnos z domu, z něhož srazíme přiměřenou část na daně, dávky a na udržování domu. Zbytek kapitalisujeme na základě míry úrokové, jakou kapitál v domech, v tom kterém městě uložený, obyčejně vynáší, t. j. násobíme k. př. 20 neb 25 (při 5% neb 4% úročení).

Tím domohli jsme se pro věřitele ocenění tím spolehlivějšího, čím větší řadu let dům podobný jistý průměrný čistý výnos vykazuje, což je zárukou stálosti jeho ceny.

Zvláště při městech rychle se rozšiřujících, kde obyvatelstva značně přibývá, hlavně stěhováním se z venkova do města, tu při ukládání půjček na nové domy — jak zkušenost učí — opatrnosti nikdy nezbyvá.

Předně stává se, že v takových městech podle přirozenosti věci z počátku jest nedostatek bytů, že jest po nich velká poptávka, následkem čehož činže rostou a domy stoupají v ceně.

Tu kapitálu, dosud volného, začíná se užívatí ku stavbě domů, a staví se obyčejně přes skutečnou potřebu. Následkem toho činže, která při nedostatku bytů stoupala, začíná při zvýšeném výběru bytů klesati, a s klesajícím výnosem menší se také ceny domů. K tomu přistupuje další okolnost, že mnozí v naději slušného výnosu pouštějí se i bez dostatečného kapitálu do staveb domů, shánějíce už mezi stavbou cizí peníze na úrok obyčejně vyšší, jež z domu získají toliko v poměrech mimořádně příznivých. Nedostaví-li se poměry takové, a klesne-li činže pod úrok, jež stavebník platí sám, přijde dům za krátko do dražby, a ten, kdo ho stavěl, přijde nezřídká i o ten skutečný vlastní kapitálek, s kterým zahájil stavbu.⁴⁾

Tak se mohlo o mnohém stavebníku na Žižkově v letech 1873 a násl. právem říci a skutečně také se říkalo, že staví sobě hrob.

Neboť nesluší zapomínati, že ten, kdo staví v důvěře na budoucnost, ukládá jmění své na pouhou naději, a tu ovšem na tom záleží, zdali naděje tato je podstatně odůvodněna.

Při tom dlužno v úvahu bráti jak všeobecnou situaci hospodářskou, tak i zvláštní poměry kra-

4) Jsou nám známy případy, že takovým stavebníkům půjčován podle postupu stavby peníz na úrok až 2 procent měsíčně. „Per mese“ tomu říkali, kteří se styděli, pojmenovati to pravým jmenem.

jiný a zejména města, o které běží. K posouzení takovému pak nemálo napomáhá pozorování žvlů, jaké se do města rostoucího stěhují.

Mohou se do takového města stěhovati továrníci, živnostníci, řemeslníci, slovem průmysl a obchod. Živlové tací předem sebou přivádějí větší počet lidu, vázaného na továrnu, dílnu a t. d., jež poblíž továrny aneb aspoň nepřiliš daleko musí bydleti a tudíž najednou větší počet bytů naplní. Závody samy mívají jisté více méně nákladné zařízení, které nelze snadno přestěhovati, čímž je dána záruka delšího setrvání na místě. Konečně průmysl a obchod, čerpaje výdělky své ze širší krajiny, nepočítá v dobrých časech tak úzkostlivě s každým halířem vydajným a snese tudíž i vyšší nájem.

Anebo mohou do města přibývati úředníci, pensisté a t. d. Tito ovšem nevládnou prostředky neobmezenými, jsouce z pravidla odkázáni na své vyměřené požitky. Avšak požitky tyto jsou stálými a poskytují možnost, jistou mírnou činží platiti s pravidelností. Jakož pak úředníci, pokud jsou aktivní, nemohou odcházeti z místa svého působště, pensisté pak již neradi se stěhují, jsou i tyto společenské třídy živlem dosti spolehlivým při oceňování nájemného.

Zůstane-li tedy stavební ruch v mezích, odpovídajících přibývání žvlů právě zmíněných, netřeba obávati se devalvace domů.

Jinak jest, staví-li se o překot beze všeho ohledu na přibývání obyvatelstva, schopného platiti činži. Pak dochází zhusta k poměrům, jaké se objevují zejména u předměstí rostoucích měst.

Do nových domů, jichž majitelé jsou v rozpaků o nájemníky, začnou se hrnouti lidé schudlí. Rolník, jenž ztrátou statku se stal bezzemkem, zřízenec neb úředník, který přišel o místo, a mnozí jiní, kteří na venkově utrpěli hmotnou pohromu, ti všichni nahnou se do města — dle zkušenosti a z příčin na snadě jsoucích nejraději do předměstí obcí rychle vzrůstajících — doufajíce všichni, že ve městě dočkají se svého hospodářského obrození. Ale velice málo jest těch, kteří se dočkají splnění této naděje. Většina přistěhovalců těch nějakou dobu udrží se tím, že tráví a také protráví poslední úspory, které z minulých pohromy ještě zachránila. A když i tyto úspory jsou stráveny, nastává obyčejně nedostatek. Lidé takoví nedovedou pak ani sebe ani rodinu uživit a nejsou tudíž i s to, aby činži řádně platili. Stěhují se tedy od domu k domu, činži zůstávajíce dlužni, a domácí může býti ještě rád, když se takových nájemníků zbaví.

Tu pak těm, kteří s nedostatečným kapitálem dům vystavěli, nastávají časy trudné; na jedné straně vymáhá se na nich bezohledně pasivní úrok, a na druhé straně zůstávají byty prázdné, aneb nájemníci nejsou s to platiti činži, a tak pro

passivní kapitály, kteréž majitel domu ani úrokovati nestačí, — nerci-li, aby je splácel — dům za domem přichází do dražby. Stoupající počet domů, které se rychle za sebou prodávají, opět stlačuje cenu domů, jež už před tím klesala nedostatkem nájemníků řádně platících. Konečně nedostaví se ani kupci na domy, a hypotekární věřitelé jsou nuceni domy kupovati sami, třeba by byli půjčku povolili jenom přesně v mezi hodnoty stavební, ba nezřídka i věřitelé vycházejí se svými kapitály na prázdno.

Nastaneli taková devalvace domů, tratí-li domy tak v ceně, stíženy bývají zejména ústavy peněžní, byť i dle svého nejlepšího přesvědčení dle dosavadních zkušeností při povolení půjček jednaly co nejrigorosněji, ukládajíce peněz dle svého domnění na jistotu sirotčí!

Pro paměť a poučení uvádíme, že od roku 1875 až do roku 1880 ukoupen býti musel na Žižkově, čítajícím tenkrát 573 domů, veliký počet výstavností samými peněžními ústavy, poněvadž slušných kupců nebylo! A přece počet obyvatelstva na Žižkově od roku 1869 až do roku 1880 vzrostl z 5610 na 21212 duší, tedy se čtvernásobil.

Ukoupeni totiž v letech 1875 až do roku 1880 včetně následující peněžní ústavy tyto domy na Žižkově v dražbách exekučních, a sice⁵⁾:

⁵⁾ Bylo by zajímavé, porovnat ceny odhadní s cenami prodejními, což by ale vyžadovalo prohlednutí jednoho každého aktu odhadního a dražebního, jaké jsme bohužel nemohli předsevzít, sbírajíce dáta nákladem soukromým.

Číslo řadové	Kupující	Dům č. pop.	Nejvyšší podání	Rok tržby exek.
1.	Vrchlabská Spořitelna	407	12 000	1879
	dto	310	14.000	1876
	dto	259	12.000	1875
	dto	285	24.000	1876
	dto	367	19 000	1875
	dto	271	19.000	1875
	dto	320	12.651	1876
	dto	374	2.000	1877
	dto	337	10.000	1876
	dto	328	13.600	1877
	dto	457	15.100	1876
2.	Krumlovská Spořitelna	169	7.000	1875
	dto	264	12.700	1876
	dto	202	10.000	1876
	dto	389	15.000	1877
	dto	445	9.000	1877
	dto	426	14.000	1876
	dto	249	14 000	1876
	dto	456	11.650	1881
3.	Podmokelská Spořitelna	405	28.500	1876
	dto	386	11.500	1876
4.	Litoměřická Spořitelna	462	12.500	1877

Číslo řadové	Kupující	Dům č. pop.	Nejvyšší podání	Rok tržby exek.
	Litoměřická Spořitelna	464	5.000	1877
	dto	517	25.000	1879
	dto	125	10.000	1879
5.	Hypoteční banka království Českého	369	16.400	1876
	dto	362	8.400	1877
	dto	278	12.500	1876
	dto	467	4.200	1879
	dto	406	10.000	1878
	dto	460	6.550	1879
	dto	319	11.600	1879
	dto	450	5.200	1879
	dto	449	300	1879
	dto	544	3.000	1879
	dto	527	5.000	1879
	dto	448	200	1879
	dto	520	1 200	1878
	dto	340	1.700	1879
	dto	425	4 000	1879
	dto	421	8.100	1879
	dto	257	12.750	1880
	dto	399	2.000	1880
	dto	253	4 600	1880
	dto	375	10.000	1879
	dto	296	1.600	1880

Číslo řadové	Kupující	Dům č. pop.	Nejvyšší podání	Rok tržby exek.
6.	Svato-Václavská zá- ložna v Praze	388	20.000	1879
	dto	471	23.505	1878
	dto	433	11.977	1878
	dto	415	17.300	1880
7.	Chvalšinská Spoři- telna	415	1.760	1879
8.	Konkursní podstata občanské záložny v Žižkově	536	3.600	1877
9.	Česká společnost pro úvěr hypoteční v Praze	341	3.000	1879
	dto	448	8.000	1876
	to jest úhrnem domů	54	557.643	

Tedy ze všech stávajících na Žižkově domů, počtem 573, ukoupily toliko ústavy peněžní 54, tedy skorem celou desetinu. Desetina Žižkova patřila peněžním ústavům!

Jest tedy patrné, že i vůči značnému vzrůstu obyvatelstva musí zachovati správa hypotekárního ústavu střízlivost, zdrženlivost a krajní opatrnost.

A ještě není koupěmi ústavů peněžních vyčerpán počet exekučních dražeb vůbec, neboť bylo přece také něco soukromníků, kteří ku záchraně

svého kapitálu kupovali v dražbě. Ovšem ale nejhůře postiženy byly při tom ústavy peněžní. Neboť kdo pováží, jakých má peněžní ústav z pravidla nesnází, aby jenom jediné reality se zbyl, ten si může představit, jaké práce a jakých obětí to stálo, než ústavy domy tyto zase odbyly a kapitál v nich zabeđený zase tak uvolnily, by ho v obchodu mohly užiti znova. Obnášela toliko úhrná summa tržních cen těchto 54 domů 557.643 zl. r. č.!

Mimo to domníváme se, že byla též řada pohledávek peněžních ústavů, vyšlých zcela na prázdno, t. j. tržní cenou nekrytých, neboť pro menší pohledávku opatrný ústav, zvláště vzdálený od města, kde objekt stojí, zajisté nezakoupí objekt.

Považme jenom, co asi stála vzdálenou Vrchlabskou spořitelnu správa domů na Žižkově! Kolik tu muselo býti správců domů, kontrolorů, revisorů, (o nichž zajisté též platí pořekadlo: že ani kuře zadarmo nehrabe!)

Z toho plyne další naučení pro věřitele a zejména peněžní ústavy, aby neukládaly bez krajního donucení peníze na objekty příliš vzdálené, hlavně v městech, jejichž podrobné místní poměry nemohou ani dostatečně znáti.

V.

Ukládání peněz na hypoteku závodů průmyslových.

Závody průmyslové neposkytují pro uložení peněz takové jistoty, jako hypoteky pozemkové, ba ani takové, jako domy obytné. Uvážíme však, že přebytky peněz volných, zejména v ústavech peněžních, kteréž nelze umístiti ani na pozemcích, ani na domech, bývají velice značné a že ukládání přebytků těch na cenné papíry, jak později ukázáno bude, též značná nebezpečí v sobě chová — tedy při šetření náležitých opatrností a když zachová se slušná míra, těmi opatrnostmi vyznačená, ani pro ústavy hypotekární, tím méně pak pro jiné věřitele nemůžeme umístění peněz na závodech průmyslových vylučovati.

Poznámeli, v čem, to jest: na jakých důvodech založeno jest nebezpečí závodů průmyslových, naučíme se jistě znáti též ochranných prostředků i míry úvěru, jakéž se v takových případech doporučují.

Jest pochopitelné i pro laika, že provozování průmyslu v budově, zejména ale průmyslu, s kterým je spojeno značné mokro, vlhko, tlučení, otrásání a pod., dále nebezpečí ohně, výbuchu, a t. d., musí míti za následek, že budovy závodů průmyslových i zařízení jejich daleko více scházejí a tím mnohem rychleji na ceně trátí, než budovy obytné.

Dle zkušeností technických a tabulek na základě tom sestavených¹⁾, vytrvají obytná stavení obyčejného druhu pod krytbou tvrdou v uzavřených městech 150 až 175 let. Obnáší tedy roční sešlost 0.666 percent

Na proti tomu jest trvání továren čili závodů průmyslových mnohem kratší.

Poněvadž pro naše české poměry jsou hlavně cukrovary úkazem typickým — a české ústavy peněžní velice často bývají interessovány na cukrovarech pro úzkou spojitost a spřízněnost těchto závodů s obyvatelstvem zemědělským, — tedy chceme v následujících řádcích přihlížeti hlavně k cukrovarům.

Trvání cukrovaru zděného pod krytbou tvrdou vypočteno jest toliko na 50 roků, tak že obyčejný dům obyvací má alespoň třikrát delší trvání, než budova cukrovaru, u níž sešlost roční obnáší celá dvě %.

1) V citov. spise inženýra *Kusýna* str. 535. a násl.

Než tu přihlíželi jsme toliko k budově; nejmennější a nejdražší částí při továrnách vůbec a cukrovarech zvláště jsou však stroje a strojní zařízení vnitřní. Tu vypočteno (jak z téhož pramene čerpáme) trvání ku příkladu:

parních kotlů na jen 12 let, tedy s roční sešlostí	8 33 %
„ strojů „ „ 40 „ „ „ „	2·5 %
transmissí „ „ 50 „ „ „ „	2·0 %
řemenů hnacích „ 5 „ „ „ „	20·0 %

A máme za to, že ostatní stroje cukrovarní sejdou asi v téže době, co stroje pivovarní, vinopalní atd., totiž v 25 letech, tedy s roční sešlostí nejméně 4 %!

Při tom ale sluší uvážiti ještě jednu okolnost velice závažnou.

Následkem ohromných pokroků technických věd, dále následkem nových způsobů zdanění výrobků cukrovarů, pivovarů etc. důmysl výrobců stále na tom pracuje — a to s úspěchem, — aby výroba stala co možná rychlou, intenzivní a lacinou.

Následek toho jest, že ve všech odvětvích průmyslových vynalézají se stále nové a alespoň značnou částkou také lepší stroje, nežli byly stroje dosavadní.

Tu pak závod, který nechce a nesmí zůstatí za svou konkurrencí pozadu, musí zaopatřiti sobě nové stroje aneb je alespoň částečně vyměnití. Tím klesá cena strojů starých až na samou cenu kovu, z něhož jsou vyrobeny. Považme jen

ku př. jaké bylo zařízení cukrovarů před 30 lety a jaké jest nyní!

Shrneme-li tedy výsledky dosavadního uvažování, tedy přijdeme k poznání, že budova obytného domu trvá průměrně třikrát tak dlouho jako budova cukrovaru. Když pak žádává závod peněžní, jehož peněz má se umístiti na obyčejném domě obytném s tvrdým krytem, aby umořováno t. j. ročně spláceno bylo alespoň 1 % tedy při závodu průmyslovém, jako je cukrovar, musíme žádati, půjčujeme-li pouze na budovu, aby umořováno bylo ročně aspoň 3 %. Půjčujeme-li ale také na stroje, — počítajíce trvání těchto na 25 roků proti trvání domu na 150 roků, — měli bychom žádati umoření aspoň 6 % ročně.

Kdyby cena strojů rovnala se ceně budovy, tedy obnášel by průměrný roční úmor $4\frac{1}{2}$ %. Z toho tedy odvozujeme pravidlo, že při umístění peněz na závody průmyslové sluší požadovati úmor nejméně 4 % a odtud stoupající tím více, čím větší jest cena strojů vůči ceně budovy.

Nemusíme ani podotýkati, že proti škodám ohněm — jako při všech budovách — tím spíše nutno při závodech průmyslových zabezpečiti se řádnou vinkulací náhrady, jakou v případě požáru vyplatí ústav pojišťovací, a že musíme dbáti toho, aby pojistné nejméně na 2 roky napřed bylo zapláceno.

Avšak tu jednali jsme dosud jenom o míře úmoru čili o době, v jaké požadováno býti má

postupné splacení kapitálu, jenž umístěn byl na závodě průmyslovém.

Mnohem těžší a choulostivější jest však otázka, jak velký kapitál vůbec možno bezpečně na závod průmyslový uložit.

Zde ovšem jiná bude výše kapitálu a míra úroku při závodech peněžních, které hledají bezpečnosti sirotčí a proto také při zaručené jistotě půjčují na úrok nejnižší, a jiná zase bude míra úvěru i úrok při závodech, které ku př. jako banky vedle přirozenosti své hledají výdělků a neštítí se většího rizika, vidouce náhradu za plnou jistotu hypotekární i v zvýšeném zisku i také v úvěru osobním, solidnosti firmy, její ostatních prostředcích a t. d.

Chceme-li vypočítati aspoň trochu spolehlivý stupeň, do kterého možno umístiti peněz na závod průmyslový na jistotu, podobnou jistotě sirotčí, tu nezbývá nám, než řídit se slovy písma, řkoucimi: „Pomni, člověče, po všecky dny života svého čtyř věcí posledních, a do věčnosti se neprohřešíš!“

Pro každý statek vůbec, pro závod průmyslový pak zvláště jsou hrozny poslední věci následující: první dražba, druhá dražba, pak účtování tržní ceny, načež následuje skřípání zubů do tmy, to jest nárek do prázdna vyšlých věřitelů, jimž na posměch ještě rozvrh tržní ceny praví, že se odkazují „na ostatní jmění exekutovo“.

Musíme tudíž při umístění peněz na hypoteku, hlavně pak na závody průmyslové, pomyslet na to: *za jakou cenu v nejkrajnějším případě, t. j. při druhé dražbě bude statek prodán, na jakou cenu tedy podle lidského domyslu možno za okolností nejhorsích počítati?*

Tupak pomáhati musí ne theorie, ale zkušenost a oko vnímavé pro hospodářské úkazy života.

Máme pak alespoň, pokud se týče cukrovarů, po ruce pro naše české poměry smutnou a drahou, přece však poučnou zkušenost.

Podle našich soukromých informací byl prodán v exekuční dražbě cukrovar v

Opatovicích asi ze 14 jitry pozemků
dne 15. října 1886 za 82.600 zl. r.č.,
Časlavsko Močovický dne

7. ledna 1875 za 50.000 zl. r.č.,
(a již dne 19. března téhož roku
zase prodán družstvu za 70 000 zl. r.č.),
cukrovar v Hořicích-Bašnicích bez
pozemků od hypotek. věřitele
dne 23. července 1883 za 210.904 zl. r.č.,
akciový cukrovar v Rokycanech
prodán 22. prosince 1873 v exekuční dražbě za 100.000 zl. r.č.¹⁾)

1. Ukoupen byl cukrovar ten při této dražbě záložnou Rokycanskou s $\frac{2}{3}$ a záložnou Roudnickou s $\frac{1}{3}$; po vyprodání strojů prodána budova za 23.000 a zařízena v ní koželužna.

akciový cukrovar v Kutné Hoře

prodán dne 7. dubna 1876 v draž-

bě za 108.500 zl. r. č.

Dle těchto obnosů můžeme tvrditi, že 70 až 80 tisíc zl. r. č. je asi obnos, který lze bezpečně na cukrovar prostředních rozměrů umístiti i zcela rigorosním čili přísným ústavům hypotekárním, neboť to jest cena, kterouž vytěžiti možno i tak zvaným vykucháním cukrovaru, to jest výprodejem strojů a vnitřního zařízení a speněžením půdy i budovy za cenu nejlevnější.²⁾

Obdobně sluší prováděti kalkulaci čili výpočet hypoteky při jiných závodech průmyslových, ku př. při mlýnech. Je-li při závodě pozemků, tedy rozumí se, že sluší tyto oceniti zvláště, ano v takovém případě, má-li ku př. cukrovar zabezpečeno značné množství řepy ze svých vlastních pozemků, tu i závod sám značnou měrou na ceně získá, maje alespoň částečně zajištěné podmínky výroby.

Ovšem sluší při závodech průmyslových mimo ztrátu čili umenšení ceny sešlostí budovy i strojů na mysli míti také ještě jednu neblahou okolnost. Zůstane-li totiž průmyslový závod stát a nepracuje-li po delší dobu, ku př. po jednu kampaň, ať následkem nedostatku práce nebo kapitálu, tu již tím samým utrpěl ohromnou ztrátu, poně-

2) Banky, které s větším ziskem, ovšem ale též s větším risikem pracují, mohou dle své spekulární kalkulace povolití úvěr větší.

vadž pozbývá spojení se světem obchodním a průmyslovým. Zkušeni dělníci a pracovníci se rozutekou, musí se vydržeti jistá režie, ztrácí se odbytu pro výrobek, poněvadž se ho konkurrence zmocní atd.

Všechny tyto okolnosti musí uvážiti, vypočítati a oceniti ten, kdo míní závod koupiti a zase v činnost uvéstí a chce při tom alespoň poněkud s prospěchem pracovati.

Proto v ceně, za jakou schopný kupec při dražbě závod ukoupí, jsou všechny tyto okolnosti jak říkáme, již eskomptovány, to jest schopný kupec veškerý účinek všech těchto okolností vypočte a z podání, kterým závod vydražiti míní, po náležitě informaci již předem srazí, tak že kupuje teprve za zbytek.

Proto se vysvětluje, že při závodech průmyslových stejného druhu cena, jaké docílilo se při dražbách exekučních, tak velmi se různí. Zde rozhoduje od případu k případu věcné ocenění celé situace, a věřitel, ukládaje peníze, pro vlastní bezpečnost svou aspoň přibližné ocenění takové vždycky si obstará.

VI.

Koupě nemovitostí pro ústavy peněžní.

Peníze ústavu peněžního, který prospívá, mají stále se pohybovati a prouditi jako krev ve zdravém těle. To jest jejich účelem. Z toho plyne, že fondy peněžního ústavu alespoň značnou částí musí býti stále k dispozici, majíce se vyznamenávati způsobilostí ku rychlé cirkulaci. To jest nejprůběžnější žádoucí vlastností peněz bankovních. Musí tedy každý ústav peněžní pečlivě, nanejvýš ale banky toho se vystříhati, aby svoje fondy nezabednily způsobem takovým, aby se nemohly vrátiti v čas, což se stává pravidlem při koupí nemovitostí, velkostatků, továren i domů.

Ovšem nelze námitek činiti, když ústav, který vládne již velikým rezervním fondem, uloží část svého rezervního fondu do budov pro veřejné účely, ať vlastenecké, umělecké, humanitní atd., aneb jestliže pro tyto účely třeba palác vystaví.

Avšak smí k tomu užiti pouze části takové, jaké dle pravděpodobnosti nebude více třeba do běžného obchodu. Jinak jest pravidlem, že peněžní ústav musí střežiti se koupě nemovitostí, poněvadž jednak tím na dlouhou dobu váže se kapitál, kterýmž pak ústav nemůže disponovati v době, kdyby se značným prospěchem ho jinak užiti mohl; mimo to pak podle přirozenosti věci společnosti vůbec a ústav peněžní zvláště bývají, pokud se správy nemovitého majetku týče, velmi špatnými hospodáři. Jest to pochopitelno; neboť ku správě takového majetku nehodí se těžkopádný apparatus spolkový neb representativní. K tomu hodí se nejlépe energický, odborně vzdělaný jednotlivec, kterýž rychle a jistě využítuje příznivé konjunktury, již slavné správní rady a výbory, než se svolají, nejspíše zmeškají.

Proto obyčejně kapitál, v takovém statku neb továrně zatlučený, nenese tolik, kolik obnáší běžný úrok peněžního ústavu, ba zhusta nekryje ani svou vlastní režii.

Vždyť i stát, pokud se týče správy statků, továren atd., jest nevalným hospodářem, ač jest chráněn exorbitantním monopolem, jako při tabáku atd.

Z důvodů naznačených každý peněžní ústav, pokud jen může, má se vyhýbati koupí nemovitostí, třeba utrpěl pro chvíli i citelnější ztrátu.

Avšak přes všechny lidské úmysly státi se může a stává se, že ústav peněžní, třeba velmi dobře spravovaný, octne se před alternativou, má-li značný statek, tak ku př. velikostatek, tovarnu atd. koupiti, nebo nekoupiti a utrpěti při tom převelikou ztrátu jedním rázem. V případě takovém nezbyvá než koupiti, ale peněžní ústav napořád toho dbej, aby prodal zase objekt při nejbližší příležitosti, a třeba i se škodou citelnou. Je-li škoda pro finanční sílu ústavu snesitelná vůbec, zahojí se, a utrpená škoda se časem uhradí, kdežto by dalšímu prospívání ústavu nevýhodně spravovaná nemovitá usedlost jako olověná přítěž ustavičně bránila.¹⁾

Neboť jen opakovati musíme, že peníze ústavu peněžního musí se vyznamenávati způsobilostí k rychlému pohybu, a že má přiměřená část jejich být stále k dispozici, prostředkujíc obchody nové a no vé.

Této zásadě přičilo by se, kdyby peníz, kterým ústav vládne, vázán byl přílišnou částí na vlastní majetek, třeba plné jistoty poskytující.

¹⁾ Sotva se asi mylíme, jest-li nynější příznivý stav a následkem toho vysoký kurs akcií „Živnostenské banky“ přičítáme vedle jiných důvodů té okolnosti, že se správě ústavu toho roku 1885 podařilo prodati velkostatky: Hodkov, Zbraslavice a Zruč, a dále, že založením společnosti pro průmysl cukerní roku 1883 také majetek banky, v závodech průmyslových uložený, alespoň částečně byl uvolněn.

Ba odporuje již této zásadě, jestliže veškerý kapitál ústavu je uložen na hypoteku vůbec, byť i poskytující jistoty sirotčí. Opatrný ústav peněžní nezbaví se nikdy jisté hotovosti, pojišťující jemu volnost jednání, ano vlastní bezpečnost pro všechny případy.

Neboť podle zkušenosti dobývání peněz, uložených i v nejlepší hypothece, trvá dosti dlouho, při nejmenším několik měsíců. V době této pak ústav, který by neměl žádné hotovosti k dispozici, mohl by přijíti do velikých nesnází, kdyby naň přikvačila jakákoliv větší výplata.²⁾

Vždyť se státi může, že následkem nenadálých příhod, ba časem i pouhé pomluvy, nastane zcela bezdůvodný poplach. Tu vkladatelé hrnou se na ústav, žádajíce rázem vklady své zpět, a běda tomu ústavu, který by nemohl alespoň menší vklady rychle a hladce vypláceti.

Proto káže opatrnost, aby i ústav čistě hypotekární, tím spíše pak jiné ústavy vždy měly k dispozici přiměřenou část hotovosti aneb takových hodnot, jako priorit neb zástavních papírů,

²⁾ Proto kárá časopis „*Sparkassenzeitung*“ v č. z 14. září 1892 spořitelnu, která, majíc veškerých vkladů toliko 598 tisíc zl. r. č., na hypotekách uloženo má 618 tisíc zl. r. č. — úrok nečítaje, — tak že i značná část rezervního fondu jest nehybná, a pro potřebu okamžitou jen velmi malý obnos je k dispozici.

které každým okamžikem mohou býti zpěně-
ženy.

Ovšem ústavy, které mají peníze uloženy
ku př. na půlletní splátky čili annuity, právem čí-
tati mohou na jistý pravidelný příjem z těchto
splátek pravidelně se opakujících, avšak přece musí
také připraveny býti na větší výplaty, jež by se
nahrnuly mezi časem, kde se annuity nescházejí.

Obnos, jaký má býti pohotově každým oka-
mžikem, musí býti větší neb menší podle toho,
jaká v té které době bývá poptávka po peně-
zích.

Tak ústavům venkovským, které většinou
obchodují s lidem rolnickým, jest známo, že větší
přítok peněz do ústavu počíná obyčejně v září a
trvá až do pozdního jara. Od jara až do sklizně
znamenati zase větší poptávku po penězích.

Ovšem, že tu v mnohém ohledu mají vliv
různé poměry místní, tak že pravidla, pro všechny
ústavy přesně platného, stanoviti nelze, a záleží
řádné vedení ústavu ponejvíce na místní znalosti,
zkušenosti a působivosti správy ústavu.

VII.

Ukládání peněz na úvěr toliko osobní.

Úvěr jest toliko osobní, když ústav peněžní,
„dávaje úvěr, spoléhá na pouhý třeba písemní slib
a na budoucí mohovitost dlužníkovu neb rukojmí,
na poctivost a pracovitost jeho, aniž mu napřed
dána jest věcná jistota.¹⁾“ Když tedy ústav peněž-
ní dává úvěr bez hypoteky i bez zástavy, — třeba
i za spoluručení rukojmí, — poskytuje úvěr to-
liko osobní.

Již z pojmu osobního úvěru plyne, že tu
vše záleží na podrobné znalosti osobních poměrů
dlužnickových; zda-li jeho závod či obchod prospívá
anebo klesá, dávaje možnost vrácení učiněné zá-
půjčky; zda-li je dlužník šetrný a skromný, jenž *ne-
spotřebuje víc, než obnáší jeho pravidelný důchod*,
maje při tom pevnou a poctivou vůli, dostáti zá-
vazkům svým.

Z toho jde první pravidlo, že se má úvěr
osobní poskytovat jen takovým osobám, o nichž
jest po ruce úplná informace.

1) Viz *Kaizl*: „*Národní hospodářství*“ str. 214.

Soukromník pro své zvláštní případy zaopatří si informaci takovou; avšak menší ústav peněžní, který má pevné sídlo a neužívá cestujících, aniž čerpá zprávy své z kanceláří informatických, budu míti po ruce stačitelnou informaci o osobních poměrech dlužníků jenom pro malý obvod, na jaký vůbec osobní známost a znalost členů správy sahá.

Čím více se bude rozšiřovati kruh činnosti ústavu, tím více přibývati bude nebezpečí, že při posuzování toho, jak dalece jest žadatel schopen osobního úvěru, nebude po ruce dokonalá informace, podle níž by se vyměřil úvěr. Z toho plyne, že menší ústavy musí činnost svou tímto směrem obmeziti na takový okruh, jaký mohou spolehlivě ovládati, nemají-li utrpěti citelných ztrát.

Avšak užší obvod činnosti ústavu peněžního jednoho nebezpečí se vystříhá a zase jinému se přibližuje. Čím obmezenější je počet úvěrníků, tím bližší sobě budou, tím důvěrnější budou jejich styky, a tu nastává obava, že se úvěr povolí ne podle schopnosti dlužníka, ale podle míry osobního přátelství faktorů, povolujících úvěr dlužníkům. Jinými slovy: hrozí nebezpečí nepotismu čili — jak v Čechách říkáme — kmotrovství. Panu kmotru se povoluje úvěr, ne snad z důvodu, že by úvěru zasluhoval, ale proto, že jest kmotr.

Dále vzniká nebezpečí tím, že veškerý závazek, najmě ručitelský, spočívá na málo osobách.

Tak někdy stává se, že obecní starosta ručí za všechny své příslušníky nebo přívržence, že podpisuje směnky jako ručitel atd. Rozumí se, že taková záruka jest téměř bezcenná, poněvadž ani úvěr ručitele není neobmezený a nesmí býti překročena závazky ručitelskými čili postiženími, nemá-li ručení zvrhnouti se v planou formu.

Proti těmto úskalím osobního úvěru chrání se — pokud možno — ústavy peněžní zvláštními zařízeními, opatřeními a pravidly.

K takovým opatřením náleží zejména:

1.) Žádá se *více ručitelů* čili více podpisů na závazek dlužníků, tedy na směnku atd. Jedna žádá osoba takto podpisující měž vyměřený úvěr, a všechny její přímé (vlastní) neb jen postižení (ručitelské) závazky nepřesahujetž nikdy míru úvěru jí vyměřeného.

U větších ústavů zavedeny jsou:

2.) *Listiny úvěrní*. Do takových listin zapisují se jména osob neb firem, s kterými ústav peněžní přichází do styku obchodního, a v těchto listinách vyznačí se na základě nejpodrobnější informace po usnešení správy neb zvláštního sboru důvěrníků, k tomu povolaných, míra úvěru, jaký té které osobě neb firmě lze poskytovat.

Spolehlivé informace jsou nejcennější přílohou takové úvěrní listiny. Rozumí se, že jako soukromník anebo kupec stále musí pozorovati toho, jemuž úvěr poskytuje, aby, pokud jest čas,

zvěděl, zdali majetkové poměry dlužníkovy se nezhoršují, — tak i ústav peněžní musí svoje informace stále obnovovati, opravovati a doplňovati. Neboť nikde neplatí takovou měrou pořekadlo: *Accidit in puncto, quod non speramus in anno* (Přihodí se v okamžiku, čeho do roka jsme se nenadáli), jako právě v úvěru osobním.

Na základě informací a listin má býti již napřed vyměřen nepřekročitelný úvěr, jenž se té které osobě dáti může, třeba ještě nebylo o půjčku ani žádáno, čímž alespoň poněkud zabrání se měnivým náladám osobního přátelství.

3.) *Censoři*. To jsou důvěrníci ústavu peněžního, kteří voláni jsou, aby podali své zdání o tom, jakého úvěru ta která osoba zasluhuje vůbec, a zase zvláště, zdali právě v té době, kdy úvěr žádá, ku př. ve chvíli, kdy podává směnku k eskomptu, požadovaného úvěru zasluhuje, a má-li ji býti poskytnut. Rozumí se, že při volbě osob za censory bude třeba hleděti nejen k úplné znalosti osobních i obchodních poměrů, nýbrž i k dokonalé nestrannosti a neporušenosti. Proto také úřad censorů, najmě při větších ústavech, jest úřad nad jiné čestný, a svěříje se toliko mužům naskrze spolehlivým.

Velmi cenným prostředkem ku posuzování toho, má-li se žadateli poskytnouti úvěr žádaný, jest znalost účelu, za kterým úvěr požadován jest, čili zkrátka řečeno: velice prospěšno jest ústavu, aby bezpečně věděl, *k čemu sobě žadatel peníze*

vypůjčuje. V ohledu tom místní a osobní znalost censorů konati může služby velice platné.

Podle nauky národního hospodářství rozeznává se totiž²⁾ podle účelu, jemuž úvěr sloužiti má, tak zvaný úvěr výrobní a úvěr spotřební.

Podstata úvěru výrobního záleží v tom, že peníz vypůjčený slouží k činnosti hospodářské, z níž lze se nadíti užítku. Při úvěru výrobním obrátí tedy dlužník vypůjčený peníz buď na založení závodu nebo na zařízení a zvelebení jeho ku př. novými stroji, nebo na založení obchodu, k zakoupení zboží ve velkém, na zlepšení staveb nebo na melioraci půdy a t. d. Do úvěru výrobního čítati můžeme v jistém ohledu též, jestliže rolník za vypůjčený peníz přikupuje pozemek, jímž zceluje nebo zaokrouhlí svoje dosavadní pozemky atd., poněvadž i tím se jeho síla výrobní stupňuje.

Na proti tomu povaha úvěru spotřebního leží v tom, že vypůjčený peníz obrací se na ukončení dlužníkových potřeb osobních, čehož nejlepším obrazem jest, když dlužník vypůjčený peníz protráví, projí, propije atd., zkrátka: když ho spotřebuje, tak že z něho žádného užítku nemá, neřku-li ani, když jej prohýří.

Jest patrné, že ten, kdo jest nucen a doháněn užíváti častěji úvěru spotřebního, neposkytuje pro úvěr toliko osobní valné bezpečnosti, třeba

2) Viz *Kaizel* str. 215 §. 39.

ba dosud vládl slušným majetkem. Neboť následkem opětovaných půjček k ukojení potřeb bude se majetek dlužníkův progressively umenšovati, až jest pohlcen zcela. K jeho strávení ovšem valně přispěje passivní úrok, t. j. úrok z dosavadních půjček a dluhů, které rostou jako lavina. Záhy nestačí postradatelný příjem dlužníkův na placení úroků, a nejednou dlužník takový splácí novými půjčkami toliko úroky starých dluhů. A protože tím zase břemen přibylo, a tím výnos dlužníkův zase se umenšil, doháněn jest dlužník takový stále k novému, většímu užívání úvěru spotřebního; zkrátka dlužník takový — jak dobře se říká, — už jen díru dírou ucpává a klín klínem vyráží.

Lze předvídati dobu, kde takový dlužník, třeba dosud jistým majetkem vládne, přijde na mizinu, a je tudíž patrné, že lze mu poskytnouti úvěru osobního pouze na dobu tak krátkou, jakou dle hospodářského výpočtu neb domyslu jeho majetek ještě stačiti může, a to ještě s patřičným zajištěním.³⁾

Na proti tomu muž pilný a hlavně šetrný, ku př. dovedný řemeslník, který zakládá svůj závod, svou dílnu, třeba by neměl kapitálu závodního, spíše zasluhuje úvěru. Neboť vypůjčuje sobě peníz na úvěr výrobní a bude nabývatí majetku,

3) Že úvěr spotřební výjimečně také může míti účinků dobrých, o tom srovnej *Kaizl* §. 41 str. 223. II.

kdežto dlužník, který užívá úvěru spotřebního, statek svůj projídá.

To jest příčina, proč v ústavěch peněžních příčinnivý, dovedný a šetrný začátečník jest oblíben, a proč se jemu raději kredituje, — třeba ještě neměl žádného majetku, — než tomu, kdož majetkem sice vládne, jehož jmění však využitkováním úvěru spotřebního stále se menší; neboť při onom má věřitel kreditující pevnou naději, že jeho poměry majetkové se zlepší a zvelebí, kdežto při tomto téměř s jistotou očekávati lze, že za nějakou dobu přijde o všecko.

Na všecken způsob je patrné, že věřitel, úvěr poskytující, musí stále stopovati počínání dlužníkovu, a zejména jeho majetkové poměry a jejich změny, a to již proto, aby v případě nebezpečí nepropásl poslední lůtu, kde ještě možno učiniti opatření, zajišťující vrácení kapitálu.⁴⁾

Jest tedy zapotřebí stálého a podrobného doplňování informace. Taková podrobná a společná

4) To jest jedna z příčin, proč obchodník nucen jest častěji cestovati a navštěvovati svoje dlužníky a odběratele, jak zejména obchodníci židovského vyznání hojnou měrou činí, od nichž by se naši obchodníci ještě tak mnohému měli přiučiti, najmě čílosti a podnikavosti. Hlavně této se nám nedostává, a i naše obchodní školy dodávají spíše komptoiristy, účetní atd., ale vychovávají ještě málo podnikatelů, následkem čehož ještě celé odbory obchodní a průmyslné vykazují jen velice poskrovnou českých firem.

hlivá informace jest i pro soukromého věřitele neocenitelná, avšak pro ústav, pracující osobním úvěrem, přímo nezbytná, a proto nesmí peněžní ústav šetřit nákladů, aby sobě spolehlivou informaci zaopatřil a tuto stále doplňoval a opravoval.

Malé ústavy — jako po nejvíce záložny — bohužel nemohou sobě opatřit drahé informace a vůbec takových zařízení jako ústavy větší, a proto by se také neměly zakládati bez nutící potřeby malé ústavy v místech nepatrných, ano v menších poměrně vesnicích. *Neboť jsou pak prostředky jejich tak malé, že nemohou učiniti řádných opatření bezpečnostních, a také z pravidla nenajdou ani způsobilých osob, které by měly tolik znalostí a vědomostí, aby ústav peněžní dovedly řádně spravovati.* Pak ovšem při nedostatku kontroly, která, máli býti účinná, stojí mnoho času a práce a proto také peněz, vyžadujíc jistou míru odborných vědomostí, přichází ústav ku škodě.

Pro velikou důležitost kontroly pojednáme o ní ve zvláštní kapitole.

Zde toliko opakujeme, že dávání úvěru osobního jest nepoměrně nebezpečnější než úvěru věcného (na hypoteku neb zástavu ruční) a že tudíž vyžaduje všemožných opatrností, nemá-li věřitel, zejména ústav peněžní, přijíti ku škodě anebo docela v zkázu.

Pro ústavy peněžní, poskytující úvěr osobní, naskytuje se ochranný prostředek zvláště vydatný

v zřízení přiměřeného rezervního fondu. Všecky ústavy peněžní zřizují rezervní fondy, z nichž mají se krýti možné ztráty; žádný ústav však více fondu takového nepotřebuje, jako peněžní ústav, pracující s úvěrem osobním, jenž zahrnuje nebezpečí zcela mimořádná.

Proto pro ústavy, které pracují s úvěrem hypotekárním i osobním, — a to jest velká část venkovských spořitelců, — doporučuje se důtklivě, aby měly rezervní fond pro obchody hypotekární a rezervní fond pro obchody z úvěru osobního přesně od sebe odděleny, neboť potřebná míra rezervního fondu pro ten i onen druh obchodů jest v každém odvětví zcela jiná.

Pro ústav hypotekární, řádně spravovaný, stačí dle našeho náhledu pro hypotekární oddělení rezervní fond, obnášející 5% všech peněz, uložených na hypoteku, ježto ztráty nebývají časté. Pro obchody z úvěru osobního však takový rezervní fond měl by obnáseti aspoň jednou tolik jako v oddělení hypotekárním, tedy nejméně 10% všech peněz, na úvěr toliko osobní poskytnutých, ježto ztráty tohoto oddělení nelze ani bezpečně oceniti.

Zmínky zasluhuje ještě zařízení tak zvaného *sboru úvěrníků*, jenž bývá zakládán při bankách.

Osoby a firmy, činící nárok na jistý úvěr, bývají do takového sboru zvláště přijaty, čímž uznána jest jejich schopnost úvěru. Tvoří v ústrojí bankovním

zvláštní korporaci s vlastní správou tak, že všeobecná správní rada ústavu ve správě sboru úvěrníků z úřadu svého nemá ani účastenství. Za tuto samostatnost ručí *ale sbor úvěrníků rukou společnou* za veškerou škodu, jíž utrpí osoby třetí následkem toho, že některému členu sboru úvěrníků byl poskytnut úvěr, končící ztrátou; ztráty takto vzniklé musí úvěrní sbor uhraditi sám.

Pro ústavy, pracující s úvěrem osobním, jest takový sbor pohodlný; pro čisté hypotekární ústavy však se nehodí.

Rozumí se, že jsme zde nemohli vyčerpati celou nauku o úvěru osobním, nýbrž že jsme podali toliko několik praktických pokynutí, hlavně pro soukromníky a menší ústavy peněžní, ponechávající další obsáhlou látku studiu odbornému.

VIII.

○ cenných papírech a kursech válečných.

Dne 11. března 1892 v čísle 58 psal Vídeňský obchodní list: „V Londýně žádá se za tříměsíční směnky v soukromém eskomptu $1\frac{5}{8}\%$, v Paříži $1\frac{3}{4}\%$, však na německých místech toliko $1\frac{3}{8}\%$ — pravíme jedno a tři osminy $\%$! Neklamnějšího znamení o tom, jak nyní vázne obchod, průmysl a oběh v Německu, nemůže ani býti!“

Nuže, tyto poměry trhu světového jeví své účinky také u nás. Peníze, zejména ústavů peněžních, — a v přední řadě spořitelen, — nenalezají již bezpečného místa, na které by se ukládaly, ať již na hypotekách, ať v úvěru osobním.

Následek toho jest, že peníze, nemohoucí ležeti ladem, donuceny jsou uchylovati se k cenným papírům. Platí to o penězích soukromníků, ale ještě více o penězích, uložených v ústavech.

Tak Česká spořitelna vykazuje v nejnovější zprávě koncem r. 1891 102 milliony z.l.r. č. vkladů

a má uloženo na cenných papírech 37 milionů zl. r. č., tedy víc nežli třetinu veškerých vkladů.

Poněvadž však nás interessují hlavně ústavy, sídlící mimo velká města, budiž zde uvedeno, mnoho-li koncem roku 1891 uloženo má na cenných papírech deset spořitelen na českém venkově, z nichž pět sídlí v městech krajských a pět v městech okresních. Vykazuje v téže době spořitelna v

	vkladů :	cenných papírů :
Budějovicích	8,123.585 zl. r. č.,	2,738.296 zl. r. č.,
Pízní . . .	9,876.248	" , 1,676.534 " ,
Písku . . .	4,071.012	" , 709.075 " ,
Hradci Králové	4,193.161	" , 375.900 " ,
Táboře . . .	2,669.526	" , 635.764 " ,
Jaroměři . .	1,336,628	" , 249.523 " ,
Friedlandě .	3,891.237	" , 653.725 " ,
Trutnově . .	5,588.920	" , 758.136 " ,
Turnově . .	1,319.705	" , 128.959 " ,
Domažlicích .	4,402 634	" , 1,634.049 " .

Že i záložny, hlavně větší, trpí nadbytkem peněz, jež ukládají značnou částkou v cenných papírech, toho dokladem jest nejnovější zpráva jednoho z nejsilnějších ústavů na českém venkově, totiž První záložny Vysokomýtské, kteráž vykazuje koncem roku 1891 summu vkladů 4,113.891 zl. r. č. a cenných papírů za 736.226 " .

První občanská záložna v Praze
 touže dobou vykazuje vkladů 3,496.456 " ,
 a cenných papírů za 1,020.510 " .

Také ústavy velikosti prostřední nuceny jsou jednati podobně, ač poněkud menší měrou. Toho dokladem jest příkladně roční zpráva Občanské záložny v Nymburce za rok 1891, kteráž vykazuje vkladů na . . . 1,578.230 zl. r. č., a cenných papírů úhrnem za . . . 203.216 " .

Jest tedy patrné, že z vkladů v peněžních ústavech našich uložen je velice značný díl veškerých obnosů, jimiž ústavy ty vůbec pracují, na cenných papírech, — *ba přesahuje u některých ústavů obnos cenných papírů až i třetinu vkladů veškerých.*

Poněvadž pak všeobecně známo jest, že měnivé události politické způsobují převeliké změny v hodnotě cenných papírů, tedy nižádný správce neb zřízenec ústavu peněžního, který zmocněn jest, peníze ústavu ukládati v cenných papírech, nemůže se obejíti bez jisté znalosti cenných papírů, jich vnitřní hodnoty a pohyblivosti, jejich kursu, což jen zase nasvědčuje tomu, aby se peněžní ústavy nezakládaly v zcela malých místech, kde se pravidlem nedostává dostatečné odborné znalosti ve všech těch věcech.

Výmluvnou výstrahu, s jak velkým nebezpečím spojen jest majetek cenných papírů, dostali u nás držitelé cenných papírů naposledy v sobotu dne

14. listopadu 1891, kterýž den v kruzích bursovních nazván jest přímo *černou sobotou*.

Následkem poplašné zprávy o hrozící válce, kterouž přinesl jistý vídeňský denník, nastal na Vídeňské burse postrach takový, že i papíry, poskytující podle zákona jistoty sirotčí, — v nichž tudíž i spořitelny ukládají své hodnoty, — tratile velmi značně na své ceně.

Tak jenom příkladně obnášela cena bursovní 2. listopadu 1891¹⁾ rak. papírové renty 91.65 a dne 14. listopadu 1891 klesla na 88.55, utrpěla tedy ztrátu 3.10 zl.; podobně renta stříbrná téhož dne vůči 2. listopadu 1891 utrpěla ztrátu 3.15 zl.

Povážíme-li, že jest ústavů, které mají renty za summy do set tisíc, obnáší ztráta při každém stu tisíc zl. přes 3000 zl. r. č.

Jen málo dotknuty a poškozeny byly akcie sestátněných dráh, obrácené v dluhopisy. Tratile ku př. téhož dne:

$4\frac{3}{4}\%$ akcie dráhy Rudolfovy jen 30 kr. r. č.,
 $5\frac{1}{4}\%$ „ „ Františka Josefa „ 50 „ „
 4% „ „ Alžbětiny „ 30 „ „ atd.
 Patrně, že tyto druhy státních papírů, jež zaručeny jsou jměním příslušných dráh, poskytují poměrně lepší jistoty nežli renty, založené na úvěru státu samého.

1) Viz „*Merkur*“ z 1. prosince 1891 č. 1166.

Rovněž jen málo trpěly priority dráh, z nichž ku př. uvádíme priority hlavní linie haličské a bukovinské, jež by pro případ války s Ruskem nejvíce byly ohroženy. Měly totiž $4\frac{1}{2}\%$ priority haličské dráhy Karla Ludvíka

dne 2. listopadu 1891	kurs	99	zl.	10	kr.	r. č.,
„ 14. „ „ „	„	98	„	80	„	„
	obnášela tedy ztráta toliko			30	kr.	r. č.;
4% priority Lvovsko-Černovické dráhy	znamenaly					
dne 2. listopadu 1891		90	zl.	20	kr.	r. č.,
„ 14. „ „ „		89	„	35	„	„
	byla tedy ztráta			85	kr.	r. č.

Naprosto ničeho neutrpěly na ceně zástavní listy, a to i zástavní listy haličské, tedy země, která nejvíce byla ohrožena; neboť přes všechn postrach obnášel kurs 5% haličských zástavních listů

dne 2. listopadu 1891		100	zl.	50	kr.	r. č.,
„ 14. „ 1891 zase		100	„	50	„	„
	nebyla tedy ztráta žádná.					

Kurs $4\frac{1}{2}\%$ haličských zástavních listů obnášel dne 3. listopadu 1891 . . . 99 zl. 40 kr. r. č.,
 „ 14. „ „ . . . 99 „ 40 „ „ „
 nebyla tedy opět ztráta žádná.

Nejvíce ale, jak pochopitelno, černou sobotou stíženy byly akcie bank, a to i nejprvnějších a nejlepších bank v celé říši.

Tak akcie rakouské kreditky stály
v pátek dne 13. listopadu 1891 na 273.50 zl. r. č.,
v sobotu „ 14. „ „ klesly na 263.50 „ „
ztratily tedy 10.— zl. r. č.

Akcie rak.-uherské banky měly cenu kursovni
v pátek dne 13. listopadu 1891 . 1000 zl. r. č.,
v sobotu „ 14. „ „ . 996 „ „
ztratily tedy 4 zl. r. č.

Takový byl účinek pouhého *planého poplachu*
následkem zprávy vyhané, — tedy jen trochu
očistce života bursovního, a daleko ještě ne peklo;
neboť válka nevypukla, ba ani nehrozila dne
13. listopadu o nic více než všechny dny před-
cházející.

Avšak již z toho účinku opatrný kapitalista, a
tím spíše správa ostražitě vedeného peněžního
ústavu, pozná, jaký druh cenných papírů kupovati
má, když přebytky nemůže uložit lépe. Jsou to
ovšem v první řadě různé zástavní listy, pak pri-
ority dráh a t. d.; nejméně hodí se k tomu
akcie bank.

Ovšem, že tím nechceme říci, že záložny
by nesměly a neměly míti část rezervního fondu —
snad až polovinu — uloženou na akciích dobrého
ústavu bankovního; vše právě záleží na znalosti
té které banky.

Jaký by byl účinek *skutečného propuknutí*
evropské války na bursovní ceny papírů, nelze té-
měř ani doceniti.

Máme po ruce velice poučný článek časo-
pisu „*Merkur*“ (Viedeň) z 15. února 1888, nade-
psaný: „*Válečné kursy na berlínské burse 1870*“
(Kriegskurse an der Berliner Börse 1870.)

Válka byla tenkrát vypovězena Francií Ně-
mecku dne 19. července 1870. Zmíněný pak člá-
nek podává názorný obraz kursů válečných.

Ztratily totiž dle výkazu, připojeného k citova-
nému článku, na berlínské burse za dobu od 9. do
19. července 1870 hodnoty následující v procen-
tech (!):

Úpisy pruského státního dluhu	13.25%
4.2% rakouská renta papírová	27.66%
4.2% „ „ stříbrná	18.06%
5% rakouské losy z roku 1860 (!)	23.56%
priority rakouské státní dráhy	21.37%
„ „ jižní dráhy	19.25%
akcie Berlínské společnosti eskomptní	21.68%
„ rak. úvěrního ústavu (kreditky)	30.37%
„ české západní dráhy	22.68%

Leč nemůžeme věc lépe objasnit, než když
v doslovném překladu podáme slova, jimiž zmí-
něný článek tyto cifry provází. Praví totiž:

„Pro naše zvláštní rakouské poměry můžeme
se z této tabelky mnohemu přiučiti. Vidíme, že
pruské státní papíry, jakkoliv Německo samo ve-
dlo válku, klesají jenom o 13.25%, kdežto ztráta
při rakouské rentě papírové obnáší 27.66% a při
rakouské rentě stříbrné 18.06%. Ano i ra-

kouské státní losy z roku 1860 trátí 23.56%! — Mezi papíry spekuláčními zase jsou to papíry rakouské, které trpí nejvíce. Tak trátí rakouské kreditky 30%, kdežto ztráta samých německých bankovních akcií činí toliko okolo 25%. — Při nynější obecné závislosti bursovní na Berlíně podobá se, že by pro případ války pohyb bursy Berlínské byl rozhodným i pro papíry rakouské. Rakouské finance od r. 1870 rozhodně však se zlepšily. Proto by rakouské hodnoty, i kdyby Rakousko samo muselo vésti válku, nedoznaly asi horšího zcenění než roku 1870.“

To jsou slova věru srozumitelná, zvláště považíme-li, že pisatel v citovaném článku předem líčí klesání kursů, již dávno před 9. červencem 1870, když nebezpečí války teprve se blížilo, tak že bursovní ztráty byly vlastně ještě mnohem větší než tabulka závěrečná vykazuje. Ba postrach byl tak veliký, že pro mnohé jinak dobré papíry nenašlo se kupců vůbec, že nedaly se odbyti ani za cenu sebe nižší.

Považme dále, co to znamená, že ztráta vyznačena nahoře toliko v procentech! Když by ku př. losy z roku 1860 stály al pari na 525 zl. r. č., tedy ztráta 23.56% znamená ztrátu na jednom kursu přes 122 zl. r. č., a to při papíru takové bezpečnosti, jako jsou losy z roku 1860! A podobně dále se při hodnotách všech ostatních.

Jest tedy třeba, aby opatrný soukromník,

— na tož pak peněžní ústav, který ukládá značnou část veškerých vkladů v cenných papírech, — *stále plnou měrou byl sobě vědom nebezpečí, jaké má nabytí hodnot papírových*, aby stále stál na stráži a bděl nad tím, aby jmění, jemu toliko svěřené, nebylo poškozeno náhodou, jíž nikomu nelze předvídati.

Nemůžeme ovšem všechny opatrnosti vypočítati, jakých dlužno dbáti, — k tomu bylo by zapotřebí zvláštního spisu odborného, — přece však nebude na škodu, vytkneme-li:

1. Při zakupování cenných papírů třeba voliti co nejopatrněji a spíše hleděti ku stálosti jistiny nežli k výši výnosu. Pokud možno, má ústav kupovati jen hodnoty, poskytující dle zákona sirotčí jistoty. Seznam těchto hodnot může i nejmenší ústav míti po ruce¹⁾.

2. Mezi papíry těmito sluší v první řadě kupovati zástavní listy, které příhodami zevnějšími trpí nejméně. Vedle těchto poskytují jistotu hypotekární prioritní úpisy dobrých dráh, za něž, jak již řečeno, v první řadě ručí jmění dráhy.

3. Praktickým vodítkem pro hodnotu a bezpečnost papírů jsou předpisy rakousko-uherské banky o tom, mnoho-li procent bursovní ceny banka rakousko-uherská na ten který papír t. j.

1) Jsou vypočteny ve vídeňském „*Finanz-Jahrbuch 1891*“ str. V.

pod zástavou toho kterého papíru půjčuje.²⁾ Půjčujeť totiž ústav ten 85%, 75% a 60% bursovní ceny na cenné papíry dle větší neb menší bezpečnosti jejich. Ovšem ústav, který — jako spořitelny — kupovati má jen papíry, nadané jistotou sirotčí, jen mezi takovými papíry vybíratí má.

4. Konečně postaráno budiž o vydatný rezervní fond pro eventualné ztráty na kursu cenných papírů.

Tu naskytá se ovšem sama sebou otázka: Jak velký má býti tento rezervní fond?

Otázku tu sluší zodpovídati podle toho, jaký druh cenných papírů ústav má. Drží-li samé zástavní listy a priority, tedy přece podle analogie z roku 1870 i při těchto nejlepších papírech jest možna v případě války ztráta na kursu až do 20%.

Proto měl by rezervní fond pro ztráty bursovní obnášeti až 20% ceny, za kterouž cenné papíry byly koupeny. Z fondu toho lze již uhraditi ztráty, které by vznikly nenadálým klesnutím kursů, aniž by ústav peněžní co takový byl ohrožen.

Ovšem, je-li již postaráno velkým všeobecným rezervním fondem o všecky ztráty vůbec, může zvláštní fond pro ztráty bursovní býti poměrně menší.

2) Viz „Compass“ z r. 1892, str. 33.

IX.

○ rezervních fondech.

Ačkoliv jsme již při výkladech o jednotlivých způsobech obchodů zmínili se o fondu rezervním peněžních ústavů, přece i k vůli přehledu i k vůli stěžejné důležitosti fondu rezervního shrnujeme úvahy své v obraz celkový.

Rozeznáváme hlavně tyto způsoby ukládání peněz, jimiž závod vládne:

1. ukládání na hypoteky různého způsobu,
2. „ „ úvěr toliko osobní,
3. „ „ cenné papíry.

Ad 1. Pro správně vedený ústav hypotekární stačí, bude-li obnášeti fond rezervní alespoň 5% veškerých peněz, uložených v ústavu.

Ad 2. Pro obchody na úvěr toliko osobní vyžadujeme rezervní fond, čítající 10% peněz, na takový úvěr věnovaných.

Ad 3. Pro cenné papíry pak třeba podle našich úvah fondu rezervního 20% ceny, za kterouž papíry byly koupeny.

Reservní fondy *Ad 1* i *Ad 2* zmíněné nazývají se obyčejně všeobecnými rezervními fondy a tvoří se z každoročních správních výtěžků toho kterého oddělení.

Při tom je ovšem pouhým důsledkem všeobecné hospodářské zásady, — že kdo přebytků nemá, nemůže je rozdávat, — aby z čistého výtěžku nebylo nic rozdááno neb jiným účelům věnováno dříve, pokud ústav peněžní nenashromáždil si všeobecný rezervní fond úplně postačitelny, jenž chrání dovede i bezpečnost vkladatelů i ústavu samého proti příhodám všem, dle lidského domyslu možným.

Dle dosavadní praxe bývalo zvykem, že náleželo rezervní fond doplniti na výši 5% veškerých vkladů, nežli směl býti čistý výtěžek obrácen k účelům jiným, než k účelům ústavu samého.¹⁾

Rozumí se, že rezervní fond, má-li vyhověti svému účelu, musí býti zvláště a pro sebe nejen zúčtován, ale též spravován.

Zvláštní zúčtování obyčejně se provádí, a to z důvodů na snadě jsoucích dosti okázale; avšak dosti často zanedbává se zvláštní spravování re-

1) Starý regulativ výši rezervního fondu v §. 12 nepředpisuje, nýbrž ponechává to posouzení úřednímu, za jaké jeho výše možno věnovati část výtěžku k účelům místním, obecně prospěšným.

servního fondu, a spravuje se též neodloučeně od ostatního jmění, uloženého v ústavu.²⁾

Takový způsob třeba důtklivě vytýkati co nenáležitý, a sice hlavně z důvodu dvojího.

Předně každý dobrý a na sebe sama přísný hospodář chová jmění vlastní odloučeně od jmění cizího, aby mu bylo vždy snadno cizí jmění alespoň vykázati a dle potřeby i vydati majiteli.

Reservní fond jest takovým vlastním jměním ústavu, kdežto vklady jsou jměním cizím, ústavu toliko propůjčeným.

Reservní fond pak, který se zvláště nespravuje, nýbrž jen zvláště účtuje, snadno stává se jměním toliko knihovním čili vykazuje se toliko v knihách a v závěrkách účetních. Skutečně nelze jeho výši ani spolehlivě určit, a stává nebezpečí, že tento pouze knihovní rezervní fond je snad i značnou částkou již pohlcen, aniž by se to dalo číselně zjistiti.

Výšku takového pouze knihovního rezervního fondu, který se nespravuje sám pro sebe, zcela odloučeně od jmění cizího, bylo by lze zjistiti jenom provedením úplné likvidace celého ústavu čili po úplném zpeněžení veškerého jmění a zaplacení všech dluhů. Proto jest nezbytně třeba, aby rezervní fond byl nejen zvlášť zúčtován, nýbrž také uložen a spravován. —

2) Regulativ mluví jenom o zvláštním zúčtování.

Reservní fond uvedený *Ad 3* má dle našeho mínění obnášeti 20% ceny, za kterou cenné papíry byly koupeny.

Z čehož má býti tento zvláštní rezervní fond utvořen? V první řadě ovšem do něho náleží všecko, co se na cenných papírech získá tím, že kurs jejich vystoupí nad cenu kupní. Avšak tento výdělek sám pro sebe nezdá se nám stačitelem, poněvadž — právě jako cena cenných papírů vůbec — i tento výdělek závislý jest jsoucností svou na kolísání ceny bursovní. Proto nezbyvá, než aby také z ročního čistého výtěžku přispíváno bylo do fondu toho až do výše části námi stanovené.

Ovšem při různých fondech rezervních sluší ještě uvážiti tolik:

Jestli ve všeobecném rezervním fondu, obnášejícím 5% veškerých vkladů vůbec, ať jakýchkoli, obsaženo jest spolu 5% oné hotovosti, kteráž připadá na poskytovaný úvěr osobní a na uložení v cenných papírech, tedy zvláštní tyto rezervní fondy mohou býti o 5% menší, než nahoře vytknuto.

Obnášel-li by tedy všeobecný rezervní fond 5% veškerých vkladů bez výminky, může další rezervní fond pro obchody z úvěru osobního obnášeti toliko již 5% peněz, v tomto úvěru užitých, a rezervní fond pro ztráty na kursu cenných papírů toliko 15% kupní ceny těchto papírů.

Vedle těchto fondů každý ústav, jenž zaměstnává úředníky, výhradně a stále ústavu

sloužící, má se starati o náležitý fond pensijní. Neboť úřednictvo, jemuž se má svěřiti správa cizího jmění, má býti již *k vůli bezpečnosti* ústavu postaveno tak, aby nejen v době, kdy jeho pracovní síla stačí, netrpělo nížádného nedostatku, nýbrž aby také pro případ stáří neb nezaviněné neschopnosti k práci bylo zaopatřeno. Zejména pak je třeba, aby úředník ženatý byl sobě toho jist, že v případě úmrtí nezůstává rodinu svou v bídě.

Proto jest utvoření fondu pensijního pro ústavu, které mají stále úředníky, věci nezbytnou, jak o tom ještě promluvíme v kapitole následující.

Z jakých příspěvků fond pensijní utvořen býti má, netřeba zde šíře vykládati. Může se tvořiti buď z čistého výtěžku ústavu bez přispění úřednictva, aneb možno užiti obdobně ustanovení, platných pro pensijní normale úředníků veřejných, státních, zemských atd., podle kterýchž úřednictvo při svém jmenování nebo povýšení jistou mírnou částkou do fondu toho přispívá. Ovšem nesmí býti služné předem tak skrovně vyměřeno, aby touto srážkou způsoben byl úředníku rozpak aneb docela nedostatek.

Co platí o zvláštní správě a zvláštním účtování všeobecného rezervního fondu, platí z těchto důvodů o všech specialních rezervních fondech, jako jest fond pro difference bursovní, fond pensijní a t. d. K všeobecným důvodům přichází tu

ještě důvod zvláštní, že při fonděch specialních běží o jmění, které docela určitému účelu sloužití má, což zvláště bije do očí ku př. při fondu pensijním.

X.

O kontrole a zamezení defraudace.¹⁾

Svěříme-li komukoliv určitý obnos peněz, ze kterého nesmí ničeho o své újmě vydati, a jenž se také novými příjmy nerozmnožuje, tedy nám musí na každé požádání obnos svěřený vykázati, a nedostává-li se něčeho, jest schodek zjištěn. Tu tedy ztráta čili poškození povstalo bezprostředním uzmutím ze svěřeného majetku kmenového.

Podstatně jiná jest však věc, když ten, je muž peníz svěřen jest, — tedy jakýkoli pokladník, — jest také oprávněn,

- a) aby nové obnosy přijímal;
- b) aby též vydání konal.

Tu jest patrné, že zjištění toho, zdali pokladna nějaké újmy neutrpěla, stává se obtížnějším, poněvadž se stav pokladny mění každým dnem.

1) Zjištěné již faktum, že menší ústavy trpívají nedostatkem kontroly, budiž omluvou, že úvaha tato poněkud jest delší ostatních.

Aby zabráněno bylo poškození pokladny, a kdyby již nastalo, aby rychle bylo zjištěno za účelem zabránění další škody: to jest účelem veškerého dohledu čili kontroly.

Kontrolla užívá celé řady prostředků k dosažení zmíněného účelu, a sice rozeznávají se vedle umění a vědy účetnické prostředky zabraňovací (praeventivní) a prostředky zjišťující škodu neb újmu čili odkrývající činy hotové (detektivní²⁾.

I. Za *prostředky zabraňovací* označují se obyčejně opatření, jimiž se podporuje počestnost, t. j. pevná vůle pokladníka, nedotýkati se majetku cizího, a vůbec celá jeho osobní způsobilost ku bezvadné a spolehlivé správě cizího majetku.

Cesty k tomu jsou:

1.) *Řádné hmotné postavení pokladníka* čili náležité služné, stačitelné ku slušné výživě pokladníka i jeho rodiny; dále určité zaopatření pro případ stáří a invalidity.

Poskytuje-li se pokladníku stačitelné služné, jest ovšem také třeba, aby žil sám v spořádaných poměrech hospodářských a nikoliv snad v poměrech rozháraných, ať jakýmkoli směrem.

Tak mohli bychom jmenovati skutečný případ, že pokladník záložny, též spolu-samostatný ob-

2) Srovnej: „*Schwott, Verrechnungswissenschaft*“ vyd. 4., str. 417 a násl. Pak — pokud se týče pozitivních předpisů pro rakouské úřady pokladniční a účetnické — téhož: „*Staatsverrechnungskunde*“ str. 138, a konečně následující nejnovější dílo: „*A. Franz, Staatsverrechnungskunde*“ str. 250 a násl.

chodník, delší dobu byl v neutěšených poměrech finančních, pomáhaje sobě zejména častým eskompotováním směnek, soukromými půjčkami atd., ano byly na něho podávány i žaloby.

Za takových poměrů každý jen trochu zkušený mohl souditi, jaká asi bude správa cizího jmění, muži tomu svěřěného; a přece páni sousedé tomu nevěnovali pozornost! Následky byly takové, jaké se daly očekávati; konec všeho byl dokázaný schodek mnoha tisíc zlatých, úpadek záložny, trestní vyšetřování, a zasloužené — ač ovšem pozdní — žalářování provinilců za současného hospodářského zničení četných rodin, neboť záložna byla ústav s neobmezeným ručením.³⁾

3) Na základě více jak dvacetileté zkušenosti v životě praktickém nemůžeme učiniti jinak než vysloviti přesvědčení své, že ručení neobmezené pro naše záložny úplně se nehodí. Ovšem nesmí se otázka ručení řešiti z důvodu politického strannictví, jak se bohužel často stává, nýbrž důvody musí býti váženy z *podstaty věci samé* beze všeho ohledu politického aneb jiného strannického.

Podle podstaty ručení založen jest neobmezeným ručením závazek neobmezený. Pro neprávnicka řekneme zřetelněji, že ručitel běře na sebe dluh neurčitý. Tu bije do očí, že každý dobrý hospodář, než se k něčemu zavazuje — nežli běře na sebe dluh, chce napřed vědět alespoň přibližně, *nač se zavazuje čili jak velký asi dluh na sebe běře*. Jenom hazardní hráč nebo marnotratník sobě nevšímá, mnoho-li závazků přijímá na sebe. Při sdružení velkého počtu osob, jako při záložnách, však největší část členstva o míře těchto závazků nemá názoru, jaký by se zakládal na

Vůči takovým smutným, bohužel nikoliv ojedinelým úkazům stůjtež zde slova výstražná, jež

vlastním bezprostředním pozorování, a tak převážná většina členstva ručí, *nevědouc ani zač*. To jest zásada, která pro hospodářství jednotlivce jest přímo absurdní čili nesmyslná, poněvadž ručitel takový nemůže pak učiniti sobě ani žádný obraz o svém vlastním majetku. Jak často jsme viděli na vlastní oči, že dosud zámožní rolníci následkem úpadku záložny stali se přes noc bezzemky či proletáři!

Výroční zpráva, vydávaná za dlouhou dobu, nemůže nikterakz nahraditi ono uspokojivé určité vědění o velikosti dluhu, za nějž se ručí. Takové vědění může dáti jenom vlastní názor a ustavičné bezprostřední pozorování a sledování každého jednotlivého obchodu peněžního ústavu, o který běží. Vždyť jsou bohužel malé ústavy, které výroční zprávu ani netisknou, a pak víme, že výroční zpráva neobsahuje vždy celou pravdu.

Jinak má se věc pro zcela malá sdružení osob. Tu jedna každá účastněná osoba zná do nejmenší podrobnosti správu společného jmění, aneb alespoň ji znáti a stopovatí může; může každý krok ve správě společného jmění též uvážiti a v čas učiniti přítrž každému počínání škodlivému. Zkrátka celá hospodářská bytost, veškerá duševní a hospodářská činnost každé jednotlivé osoby může býti věnována společnému závodu. Hodí se tedy ručení neobmezené, pouze pro *nejmenší* sdružení osob, nejlépe pro veřejnou společnost obchodní, jenom málo členů čítající, které ostatně v mnohých případech jsou sobě nejbližší, jako ku př. otec a syn, bratři, sourozenci atd. Pro sdružení velkého počtu osob, kde správa společného jmění dítí se může jen prostřednictvím jakéhosi výboru, podle našeho náhledu ručení neobmezené se nehodí.

Co pak se týče jistoty věřitelů ústavu s ručením

opětne a opětne docházejí potvrzení⁴⁾: „... že soukromý život účetního poskytuje téměř neklamné měřítko ku posouzení toho, jak zastává svou službu; kde v domácnosti účetního a pokladníka vládne zmatek

neobmezeným, tedy zkušenost opětna a opětna učí, že takové ručení neobmezené i věřitelům společenstva jen velice pochybnou jistotu poskytuje, a to rozhodně menší než ručení obmezené. Neboť zastihne-li ústav s ručením neobmezeným katastrofa, tu nelze se diviti, že účastníci ústavu, vidouce před sebou hospodářskou záhubu celých rodin svých, zadlužují své polovičky statků a chalup, jak jen mohou. Strach a nouze jsou přemocné faktory, a třeba muž poctivý a správný musí jednání takové zatratiti, je počínání to přece pochopitelné, uvážíme-li, že účastníci ústavu, často ani se neznající, mají najednou pykati veškerým svým majetkem za cizí nedbalost a nepoctivost. Zákon odpůří na odčinění takových skutků v mnohých případech nestačí. A pak: prodávejte v jedné a téže obci ku př. 20 poloviček usedlostí a příbytků najednou! Ani kupců se nenajde — mimo vlastní manželky ohrožených.

Naproti tomu, jsem-li členem ústavu s ručením obmezeným, vím zcela určitě a bezpečně, kolik platiti budu v nejkrajnějším případě, byť i obnášelo ručení mé třeba desateronásobný obnos vkladu. Pro 100 zl. až 200 zl. r. č. málo kdo svůj majetek postoupí nebo zadluží do neprodejnosti atd., nýbrž spíše, nežli by se stal hospodářskou nickou, či pouhým pomocníkem své manželky, držící statek, raději zaplatí *určitý* obnos, třeba tím utrpěl ztrátu citelnou, jen když nabude jistoty, že tím jest povinnosti své zase prost, a že v budoucnosti nic více nemůže od něho býti požadováno.

4) Uvedená *Schrottem* na str. 417.

a nepořádek, tu má pokladna nejvyšší čas, aby se měla na pozor.“

Rovněž není třeba vykládati zkušenému, že také nepoměrné výdaje, jako skvostně zařízené letohrádky a báječné slavnosti⁵⁾, zejména ale hra, ať na burse, ať jinde, jsou pro toho, jemuž je svěřena správa cizích peněz, velmi špatným odporučením.

Jinak rozumí se samo sebou, že ku správě většího jmění je také potřebí jisté míry odborného vzdělání, jehož na malých místech nebývá vždycky dostatek.

2. *Složení kauce* se strany těch, jimž se svěřují peníze. Složení takové kauce však podle náhledu našeho jest jen zárukou nepatrnou, poněvadž kauce složená bývá vůči svěřenému jmění obyčejně nepoměrně skrovná.

Důležitější jest:

3. *Častá prohlídka čili skontro pokladny.*

Avšak pouhé skontro čili prosté přepočítání summy svěřené jest stačitelné toliko v případě, když se jedná o peníz, z něhož se nesmí vydávati a k němuž se nemá také přidávati; kde však následkem stálého obratu, následkem běžných příjmů a vydání se stav pokladny mění, tam nelze provésti skontro s účinkem leč tenkrát, když skontrolující má po ruce řádný, správný a úplný

5) Ku př. známého Pešť-Budínského pokladníka, o málo později stíhaného trestním soudem.

přehled čili záznam jak všech příjmů, tak všech vydání, stavších se až do chvíle skontra.

Ve vydáních je úmyslné (zločinné) poškození pokladny nesnadnější, poněvadž pokladník musí míti na každé vydání řádný doklad pokladniční, a to obyčejně stvrzení příjemce.

Jest-li tedy pokladna má na všechna vydání stvrzenky příjemců, nemohla se sběhnouti ne-správnost ve vydáních, leč že by stvrzenky byly falšovány, to jest přepisovány a to buď zcela aneb na vyšší neb jiné obnosy nežli ony jsou, které byly vypláceny. Ku př. nepoctivý pokladník vydá 10 zl. r. č. a zfalšuje stvrzenku na 110 zl. neb na 100 zl. r. č. Takové nepoctivé jednání již samo v sobě je složitější, neboť neleží v pouhém braní cizího majetku a utajování zpronevěření, nýbrž i v zřejmém falšování za ustavičného nebezpečí prozrazení činu trestního.

Choulostivější jest věc v příjmech. Tu jest zpronevěra snadnější a proto také svůdnější.

Jestliže někdo spojuje v jedné ruce příjem peněz došlých i jejich zapisování neb knihování, a jestliže příjem nezapiše, neknihuje a peníz přijatý strčí do vlastní kapsy, spáchaný skutek alespoň na jistou dobu nezanechá po sobě stopy, a pachatel pro ten čas může užívati zločinem nabytého zboží poměrně bez obavy.

Pro svou jednoduchost, pak pro nezanechání stop jest tento způsob zpronevěry nejobyčejnějším,

hlavně v těch malých ústavech, kde přijímání a zapisování je svěřeno *jedněm a témže* rukoum, a kde tudíž pachatel nepotřebuje při činu s nikým se umlouvatí.

Tím došli jsme k nejdůležitějšímu prostředku praeventivnímu, jímž zabráníti lze nesprávnostem při úřadování kassovním.

Jest třeba, nebezpečí, spočívající v okolnosti té, že je sloučeno knihování a skutečný příjem neb vydávání peněz v jedné rukou, odkliditi tím, že oba tyto výkony, totiž zapisování neboli účtování a knihování (likvidování), a zase skutečné přijímání a vydávání peněz od sebe rozdělíme, svěříce je dvěma zcela různým osobám, a sice:

1. likvidaturu čili zaúčtování, zapisování a knihování jednomu úředníku (likvidatoru, kontroloru aneb pod.) a

2. skutečné přijímání a vydávání peněz druhému úředníku (pokladníkovi, důchodnímu atd).

Má tedy pro každý peněžní ústav, který jen poněkud snese větší náklad, platiti — jako pro státní kassy⁶⁾ — nejpřednější zásada, že *při obrazech pokladničních mají účinkovati vždycky úředníci dva*; že při každém příjmu a vydání přítomnými a činnými mají býti dvě osoby, z nichž každá je pověřená po své stránce (t. j. tak zvaná kontrola vnitřní).

6) Viz: *Franz* str. 251.

Při menších ústavech peněžních, které nemají prostředků na dvě síly a mohou ustanoviti toliko jednoho úředníka, měla by se zásada vytknutá zachovávatí alespoň tím způsobem, že jednu z obou funkcí výše jmenovaných, ku př. kontrolorství zastává třeba střídavě jeden člen výboru neb říditelstva.

Kde se této zásady přísně šetří, dosáhne se⁷⁾:

a) že pokladník nemůže přijmouti ničeho a také ničeho vydávati, co dříve nebylo súčtováno, zapsáno a knihováno druhým úředníkem;

b) že ku placení peněz a zase k vybírání peněz, tedy k pokladně nemůže býti nikdo dříve připuštěn, pokud neprošel oddělením účetním.

Kde jest toho možnost, odporučuje se, aby účtárna byla i místně oddělena od pokladny, ku př. aby byla účtárna v prvním poschodí a pokladna v přízemí, tak aby i přímý styk obou úředníků byl vyloučen. Při zařízení takovém zpronevěření nejsnadnějšího a tudíž nejnebezpečnějšího druhu, a sice zamlčení příjmu, nemůže se tak snadno státi, aniž by se mu záhy a to hned při denní závěrce nepřišlo na stopu — leč by účtárna a pokladna byly napřed srozuměny, ku př. tím způsobem, žeby účtárna dávala pokladně jakási umluvená znamení o tom, že vklad nebo plat té či oné osoby neknihovala. Stávalo se to druhdy propíchnutím poukázky přijímací jehlou na místě smluveném a t. d.

7) Dle *Schrotta* str. 424 a násl.

Ovšem při velkých ústavech úmluva taková bude tím nesnadnější, čím více jest likvidátorů a čím více rozličných pokladen pro různé účely je zřízeno. Bývá při větších ústavech ku př. zvláštní pokladna na splátky čili annuity hypotekární, a zase jiná pokladna na vklady atd.

Dále přispívá ke kontrole:

e) když neděje se žádná výplata před skutečnou správnou dospělostí;

d) příjmy i výplaty nesmějí se žádným způsobem dítí v jiném místě, než v pokladniční místnosti ústavu samého.

Proti této zásadě hřeší se zejména v menších ústavech přes příliš — a to za denního světla, často s plným vědomím všech členů představenstva.

Pro přílišnou důvěrnost a přílišnou ochotu pokladník menšího ústavu přijímá a vydává také peníze v hospodě, na náměstí, na trhu a t. d. To jest nešvar, který by se trpěti neměl žádným způsobem.

Rozumí se a je předepsáno i pozitivním předpisem zákona⁸⁾, že při dávkách pravidelně se opakujících, ku př. při annuitách hypotekárních ústavů, pak při placení úroků musí se plat čítati nejdřív na úrok a pak teprve na splátky kapitálové, a to přesně podle jejich dospělosti, tak že jest naprosto nepřipustné, aby placena byla ku

8) Viz §. 1416 zákona občanského.

př. pozdější dávka, když by dříve dospělá splátka nebyla řádně zaplacená.

Při těchto pravidelně opakujících se splátkách má ústav po ruce velmi vydatný prostředek kontroly tím, že se dlužníkům nečeká příliš dlouho, a záhy bývají alespoň upomínání.

Zkušenost totiž učí, že i nejprostší dlužník dbá toho, aby mu annuita, kterou zaplatil, v knížce byla také odepsána, byť i neměl a nemohl míti dalšího důkazu o tom, zdali tato jemu zapsaná splátka byla také současně v knihách ústavu na jeho listu připsána k dobru. Dá se však téměř s bezpečností očekávati, že takový dlužník, byl-li by upomínán o annuitu, kterou má zaplacenou a ve své knížce potvrzenou, ihned se dostaví a ve své knížce potvrdí, ano hlučně bude se dovolávati svého práva.

Budiž tedy pravidlem, aby se dlužníci annuit upomínali vždycky, kdykoli vedle účetních knih ústavu nezaplatili splátek.

Ovšem tam, kde jsou dva úředníci, buďtež kvitance na platy, u pokladny konané, oběma úředníky podepsány, t. j. pokladníkem i kontrollorem.

Další prostředky zabraňovací neb zachraňovací spatřovati lze v samém způsobu uschování peněz.

Rozumí se a netřeba o tom se šířiti, že mají peníze býti uloženy v pokladnách ohnivzdorných a v místnostech bezpečných atd. Avšak nehledě

utvoření zvláštního rezervního fondu pro bursovní difference, neb ztráty na cenných papírech.

Tento rezervní fond má býti utvořen ze zisku docíleného vstoupáním kursu cenných papírů, jaké

vyhrazeno, při čemž zachovati jest ustanovení §. 164. alinea 1. řádu konkursního daného dne 25. prosince 1868, zák. říš. čís. 1 roku 1869.

Pohledávka spořitelny jest i tehdy splatna, když by zastavené cenné papíry klesly na devět desetin hodnoty kursovní, která byla v době zastavení. Jestliže v případě takovém dlužník do 24 hodin po té, kdy kurs klesl a tím pohledávka se stala splatnou, původní hodnotu zástavní rozmnožením úhrady nedoplní anebo splacením přiměřeného obnosu nezavede opět předepsaný poměr původní, má spořitelna právo, jednati po rozumu ustanovení výše obsažených. Dlužníkovi jest na vůli dáno, aby zastavené cenné papíry, zapraviv dluh, vyzvednul, dříve než by lhůta vypršela; úroky z půjčky napřed zaplacené se jemu však nenahradí.

Kterak jest uschováni jmění spořitelny zabezpečeno.

§. 27. Veškeré peníze, cenné papíry a listiny, peněz se týkající, buďtež řádně uschovány bezpečným způsobem, jak pro veřejně pokladny předepsáno jest, zvláště pak se mají hotové peníze a cenné papíry chovati pod kontrolní závěrou svěřenou některému členu ředitelstva; úředníku pokladničnímu buď vždy toliko taká hotovost svěřena, které pro běžné výlohy potřebí jest.

Kdy se vklady do spořitelny přijímají, a kdy vůbec spořitelna úřaduje.

§. 28. Ředitelstvo určí a prohlásí (§. 45.) dny a hodiny, kdy vklady přijímati a vrateti se budou a ustanoví též dobu, kdy strany své záležitosti u ředitelstva, pokladny a účetny vyříditi mohou.

docílily cenné papíry, kteréž spořitelna ve svém vlastnictví chová, v době závěrky účetní. Ovšem že při závěrce mají býti sráženy i ztráty na kursu z majetku na cenných papírech současně se

Kterak účty se kladou.

§. 29. Ústav uzavírá své účty koncem června každého roku pololetně, koncem prosince každého roku však celoročně. Celoroční závěrka účetní budiž nejdéle do 4 měsíců po uplynutí roku závodního prostřednictvím zeměpanského komisaře zemskému úřadu politickému předložena a také veřejně oznámena. (§. 45.) Závěrka tato má obsahovati:

- a) celé jmění ústavu a výkaz, k čemu se ho upotřebilo;
- b) počet všech vkladatelů a pohledávky jejich co do jistin a úroků;
- c) zapravené výlohy správní;
- d) vlastní jmění a rezervní fond ústavu; a konečné
- e) porovnání všech těchto dat s výsledky předešlého roku.

Kterak se spovy rozhodují.

§. 30. Stížnosti jednotlivých vkladatelů, že bylo s nimi jednáno způsobem stanovám odporujícím, podány buďtež u úřadu politického první stolice, který o věci rozhodne a čeho potřebí zařídí. Proti rozhodnutí jeho mohou vkladatelé odvolati se k úřadu zemskému a dále k c. k. ministeriu záležitostí vnitřních. Ve všech jiných případech, kde spořitelna vystupuje jako žalobce neb jako žalovaná, podrobena jest zákonnému soudu.

Kterak správa ústavu jest zařizena.

§. 31. Správa spolku svěřena jest výboru a říditi telstvu.

§. 32. Výbor skládá se z . . . osob, a volí se od obecního (okresního) zastupitelstva v . . . na . . . léta.

objevivší. Fond tento má býti zvláště súčtován i vykázán a nesmí býti čítán do všeobecného fondu rezervního.

(Nežádá se, aby ten, kdo má býti zvolen do výboru spořitelny, mohl též zvolen býti do obecního (okresního zastupitelstva.)

Obecní (okresní) výbor v v ten čas činý obstarává zároveň záležitosti výboru spořitelny.)

Orgány ku správě přímo povolané, jakož jsou: fideletové, právní poradcové a úředníci spořitelny nesmějí se súčastniti zužitkování peněz spořitelnuích a nesmějí nikdy vstoupiti k ústavu v poměr dlužníka.

§. 33/45/47 ustanovuje podrobnosti správy ústavů.

O dohledu státní správy.

§. 48. Spořitelně přidán jest zvláštní zeměpanský komisař, který ke všem schůzím fideletstva a výboru pozván býti má. Týž má o postupu prací, o stavu pokladny a o celém řízení ústavu vždy vědomost míti, nad přesným zachováním stanov bdíti, usnesení fideletstva a výboru, která by byla proti stanovám, regulativu nebo vůbec proti zákonu, zastaviti, když by poklesky neb nesprávnosti nějaké spozoroval, potřebná k zavedení pořádku a k zabezpečení ústavu opatření přiměřeným způsobem zaříditi, při nebezpečí z průtahu neodkladná opatření sám učiniti a úřadu zemskému správu podati o stavu spořitelny a o svém úředním řízení dle poukazů jemu daných.

O zrušení spořitelny.

§. 49. Usnešení o zrušení spořitelny, plán ku provedení zrušení a zejména upotřebením zbývajícího jmění (§. 9.) musí politickým úřadem zemským schváleno býti

Závazný předpis zařízení takového zvláštního rezervního fondu možno jen schvalovati a to tím spíše, poněvadž zásoba cenných papírů u všech ústavů v posledních dobách rozmnožila se krom-obyčejně.

Avšak uvážiti sluší, že způsob utvoření tohoto fondu a prostředky, z nichž má býti vytvořen, sotva budou stačitelny. Budeli totiž tak fond založen jak vzorné stanovы praví — toliko z kursovního zisku na cenných papírech, jež má závod ve svém vlastnictví, tedy není vyloučena obava, že tento rezervní fond časem bude pouze fiktivní t. j. ne opravdu stávající a že v případě skutečné potřeby jeho nebude po ruce.

Fondu zajisté toho nejvíce potřebí, kdyby kursy hodnot ku př. následkem hrozící zápletky zahraniční šmahem klesaly úžasnou, neobvyklou měrou čili v době tak zvané krise nebo poprasků.

Tu však rozplyne se rezervní fond, utvořený pouze knihovním bursovním ziskem, jako sníh na slunci, neboť papíry klesají pak daleko pod pari a z toho plyne, že když bude zmíněného fondu speciálního nejvíce třeba, nebude již ani existovati.

Vidno tedy, že peněžní ústav, mající větší zásobu cenných papírů neb efektů, musí se v čas postarati o reální fond speciální pro ztráty na kursu. A proto fond tento musí vytvořen býti ze skutečného zisku správního, a musí do něho čas tohoto zisku býti také převáděna.

Výšku fondu pro ztráty bursovní ovšem těžko ustanoviti; — a však za fond tento má býti procentualně větší než rezervní fondy ostatní, to leží na bílé dni, a poukazujeme v této příčině zase jen ku své kapitole o cenných papírech a kursích válečných.

Velice závazné jest a proto zvláštní podmínky zasluhuje ustanovení vzorných stanov, pokud se vztahuje na *cenné papíry*, v jakýchž hotovost spořitelnen ukládána býti má.

Uvádí totiž §. 25. odst. 2. a 3. zvláště sedm druhů takových cenných papírů¹⁾, čtyry pak z těchto sedmi jsou papíry takové, jichž výnos zajištěn jest buď celou říší, nebo některou korunnou zemí, ba i některou obcí za stávajícího zákonného povelení vyšších úřadů.

Jinak řečeno: většina těchto papírů zakládá se na úvěru veřejném; neboť k tomuto druhu papírů založených na úvěru veřejném lze čítati i úpisy vodních družstev, vydaných na základě zák. z 30. června 1884 č. 116 ř. z., které také vzornými stanovami za přípustné jsou uznány.

Toliko tři druhy připuštěných papírů zakládají se na záruce zvláštního jmění totiž: zástavní listy, priority a akcie takových, které po 5 roků

1. Starý regulativ v §. 19. odst. g. uvádí jediné za přípustnou „koupí úročitelných rakouských aerariálních neb stavovských obligací a zástavních listů“.

vynášely alespoň 4% (ač při akcích vlastní mluviti nelze přísně právnícky o záruce.)

Zkušenosti z pohnutých dob válečných, o nichž jsme se zmínili při výkladu o cenných papírech, učí však, že v dobách rozechvěných papíry zakládají se na pouhém úvěru veřejném, hlavně státním, právě nepoměrně více trpí, nežli papíry zaručené jméním zvláštním; jinak řečeno: renty státní klesají mnohem více nežli dobré zástavní listy a priority.

A byt i nedalo se upříti, že v dobách novějších státní úvěr rakouský velice se zlepšil proti dobám dřívějším hlavně několikaletou úsilivnou a poplatníky na mnoze ne příliš velebenou snahou ministra Dunajevského na odstranění schodku ze státního rozpočtu — přece není pochybnosti, že v dobách rozechvěných bursovní list třeba v jiných poměrech asi týž obraz poskytovatí bude, jaký poskytoval vždycky, to jest: že renty státní zase mnohem více na ceně ztratí, než zástavní listy a priority. Úkaz ten jest právě oddůvodněn věcnou zástavní jistotou, již zástavní listy a priority při všech měnivých událostech státních napořád zachovávají.

Proto bychom nemohli schvalovati, aby se při ukládání přebytečných peněz kteréhokoliv ústavu zakupovaly toliko renty, při jejichž vysokém kursu, se ovšem státnímu ústrojí dobře pracuje zejména při současných předpisech o ukládání kaucí

v rentách při manipulaci poštovské spořitelny atd. V dobách klidných se to výborně daří, avšak pro doby rozechvěné opatrnosti nezbyvá. Správa ústavu pod státním dozorem stojícího ovšem by byla mimo všechnu zodpovědnost, kdyby koupila i samou státní rentu, jelikož pozitivní předpisy vládní takové zakoupení uvádí na prvním místě ano takměř k němu radí. Avšak žádný znalec poměrů skutečných výhradně schváliti nemůže ukládání v rentách, pokud lze zakoupiti za stejně výhodnou cenu solidní zástavní listy a po těch priority.

Ovšem že i mezi zástavními listy nebo prioritami onen druh, který má záruku svou ležeti v zemi spíše ohrožené v případě zápletky zahraničné — bude poněkud méně cenný jako ku př. při zápletce s Ruskem zástavní listy a priority Haličské o malé procento bývají méně hledány, než obdobné papíry jiných zemí. Zato papíry země stojící na vyšším stupni hospodářského rozvoje, mají zase poměrně vyšší cenu, což u nás platí — ač v míře stále menší a menší — o papírech rakouských vůči papírům uherským.

III. O koupi nemovitosti.

Vzorné stanovy v §. 25. odstavci 10. vyslovují asi tytéž zásady, kteréž jsme v textu dotýčné kapitoly pro peněžní ústavy uvedli sami. Dovoleno totiž se schválením vyšších úřadů zakoupit reality pro vlastní účele ústavu — a však jenom z fondu rezervního.

Dále připouští se koupiti takové reality, na nichž uloženy jsou peníze ústavu, jeli obavy, že by realita taková při druhé dražbě byla prodána tak nízko pod cenou odhadní, že by pohledávka ústavu nebyla kryta. Na to však pokračuje alinea 2. tohoto odstavce:

„Ku každé takové koupi třeba jest vymoci *předběžného* povolení zemské vlády — a jen když by pro nutnost tak se státi nemohlo, má se dostatečně za schválení žádati.“

Ustanovení tímto nelze sprátně, ba sluší mu vytýkati nepraktičnost.

Předně musí se řádný ústav starati — ovšem že v mimořádných poměrech — hned o první dražbu.

Při druhé dražbě však musí se *skorem vždy* alespoň tak dalece súčastniti, že musí někoho vyslati k dražbě, třeba neměl úmysl koupiti. Takový zmocněnec ústavu musí již z opatrnosti opatřen býti vadiem, musí je často i složiti a podání spolu činiti, byť i při největším počtu dražeb — ústavu objekt nezůstal.

Aby ústav pro všechny tyto případy druhých dražeb již vymohl sobě povolení zemské vlády, takový předpis zajisté nelze schváliti. Třeba by zmocněnec ústavu při žádné dražbě sobě nepřál, aby mu realita zůstala, přece ostatní kupci musí s tím počítati, že jest tu někdo, kdo předmět nepustí pod jistou cenou.

Rovněž nemůžeme souhlasiti s 3. alin. téhož odstavce, jenž praví o realitách, ukoupených v exekuční dražbě :

„Také mají býti takové reality ihned (sogleich) zase prodány, jakmile se tak beze škody pro ústav státi může“.

To se snáze řekne nežli provede. Neboť ústav peněžní na okamžik z pravidla bude dlouho čekati a nedočká se ho snad nikdy. Zatím bude škoda, již ústav trpí — stoupati jako cena známých Sybillinských knih. Proto jsme již na náležitém místě uvedli, nesmí se rozumná správa ústavu štítiti, prodati realitu, kteráž jest pro ústav břemenem jako železa pro spoutaného, — třeba citelnou škodou, jen když tato škoda jest pro ústav vůbec snesitelná. V příčině té nemůžeme učiniti jiného, než znova poukázati ku výkladu kapitoly o koupi nemovitosti.

Přílišné poručníkování bývá pro obchod a pro spekulaci škodlivé, ač jinak velikou prospěšnost skutečného státního dozoru pro řádnou správu i znova rádi uznáváme.

2. O některých zvlátnostech okresních záložen hospodářských.

Mladou ratolestí na bujarém kmeni českých peněžních ústavů jsou okresní záložny hospodářské, líšící se podstatně, povahou právnickou i původním účelem hospodářským, od ostatních starších ústavů peněžních. Hned při založení těchto nových ústavů podle zákona z 22. března 1882 č. 26. zák. zemsk. vloženy do nich značné obnosy co jmění kmenové; tak že na mnoze hned při zahájení činnosti své značným kapitálem vládly. Na doklad toho a k vůli lepšímu porozumění uvádíme kmenové jmění prvních desíti českých okresních záložen hospodářských dle pořádku obecního, kteréž obnášelo v okresní hospodářské záložně v městě: ¹⁾

Benešov	56.304	zl. r. č.
Beroun	64.820	„
Brandýs n. L.	213.289	„ (!)
Brod Český	109.467	„
Bydžov Nový	30 894	„
Čáslav	100.000	„
Habry	36.385	„

1) Dle Bergra zál. ročník 1892.

Hora Kutná	81.000	zl. r. č.
Hradec Králové	42.276	"
Hradec Jindřichův	53.954	"

Uvážíme-li, že vlastním jméním jiných závodů jsou fondy rezervní, které teprv po letech značné výše dosáhnouti mohou, dále, že závodní podíly společenstev nemohou taktéž hned zpočátku rázem velké výše dosáhnouti — tož seznáváme, že okr. hosp. záložny nadány jsou poměrně bohatě hned při zahájení činnosti své.

Proto hodno a úspěšně, abychom uvážili zdali tyto ústavy, vládnoucí rolnickým, českým jméním, ²⁾ podle svých zvláštností mají do sebe způsobilost takového rozvoje a mohutnění, aby na poli hospodářského zápasu staly se skutečnými, taktickými veličinami.

Nejpodstatnější zvláštností ústavů těch jest, že členství při nich (§. 5. cit. z. ³⁾) vázáno jest na držení nemovitého statku v okrese, kterýmžto statkem se členství současně nabývá i pozbývá.

2) Berger 1893 na straně 172 udává: Kmenové jmění 98 okr. hosp. záložny na 5,715.502 zl. r. č.

3) Tento §. 5. zní: Podíl v okresní záložně hospodářské vázán jest na držení příslušného předmětu berního tak, že bez tohoto nemůže ani převeden ani při přenesení předmětu podržen býti, spíše že spolu s tímto přenesením i beze zvláštní úmluvy přejde na držitele nového.

Účastník nový má u ředitelstva hospodářské záložny okresu bez odkladu vykázati, že držebností nabyl.

Touto závislostí členství na držení statku (předmětu berního), v okrese líší se ústavy ty od všech ostatních peněžních ústavů.

Poněvadž pak počet těchto statků neb usedlostí jest pevný, čili obmezený — tedy tím líší se ústavy ty ještě také od společenstev dle zákona z 9. dubna 1873 č. 70 ř. z. při nichž počet členů není obmezen.

S touto vázaností členství nadržení statku v okrese ležícího, souvisí též hospodářský účel těchto záložny, spočívající v tom, aby hospodářským zájmům malých statkářů (§. 10 cit.) v obvodu okresu usedlých (§. 22) ⁴⁾ napomáhaly zvláště levným úvěrem osobním.

Z toho tedy jde, že obvodem okresu, jeho počtem obyvatelstva, jeho větší neb menší hospo-

Při dělení usedlosti rozděleny buďte podíly, jichž se týče, v poměru daně z pozemků. Záložna okresní má v podílech jednotlivých účastníků, jež jí jsou přikázány, vésti zevrubnou matriku a ji ve stále přehlednosti chovati. Každému účastníku budiž dovoleno, v matriku tuto nahlednouti.

4) Tyto §§. zní: §. 10. Účelem okresních záložny hospodářských jest, aby hospodářským zájmům malých statkářů napomáhaly, poskytující jim úvěru, zvláště pak opatřující jim levný úvěr osobní.

§. 22. zní: Právo k půjčkám mají především účastníci hospodářské záložny okresní; neuchází-li se nikdo z účastníků o půjčku, může i osobám jiným, avšak jen malostatkářům v obvodu okresní záložny usedlým, půjčka poskytnuta býti podle ustanovení pro účastníky platných.

dárskou čílostí a podnikavostí, jeho majetkem neb bohatstvím, lidnatostí, příznivou polohou ku příkl. na splávné, upravené řece, vůbec jeho prostředky komunikačními etc. — vyměřeno jest také pole a objem činnosti okresní záložny hospodářské; jinak řečeno: objem činnosti takového na okres obmezeného ústavu závislým jest (vedle stávajících závodů konkurenčních) na všech hospodářských faktorech v okrese se nalezajících.

Ústav v okrese hospodářsky vyvinutém a čím bude :

1) sám potřebovati mnohem více peněz, než ústav okrese méně vyvinutého, mého bohatého atd. a

2) dovede následkem toho také umístiti výhodně mnohem větší obnos peněz, než ústav okresu jiného⁵⁾.

Hned z počátku, při osnování zákona z 22. března 1882 č. 26 zem. z. bylo zjevno, že okresní hospodářské záložny účele svého pro okres nemohou dosáhnouti toliko svým jměním kmenovým. Proto k návrhu zemského výboru dáno jest

5) Srov. *pamětní spis okresních záložn hosp.* z 5. června 1892 odst. I. a tam citovaný *pamětní spis sjezdu ze dne 1. září 1891*, kteréž správně vyvozují, že vzrůstání vkladů řídí se dle hospodářských poměrů okresů a že vklady takměr přestanou, jakmile dosáhnou výše odpovídající hospodářským poměrům okresu.

okres. hosp. záložnám svolení ku přijímání vkladů peněžních — avšak k návrhu a nalehání vys. vlády dle přípisu místodržitelství ze dne 10. června 1882 č. 34651 obmezeno toto právo přijímání osudného §. 13 cit. zákona⁶⁾ hlavně tím, že od-

6) Osudný ten §. 13. má znění takové :

Takovéto přijímání vkladu peněžních připouští se však jenom pod podmínkami následujícími :

- a) ředitelstvo hospodářské záložny okresní musí k tomu býti výslovně zmocněno usnesením valné hromady podle §. 43. učiněným a schváleným
- b) k uhrazení vkladů peněžních sloužití má veškeré jmění hospodářské záložny okresní;
- c) veškerá suma přijatých vkladů peněžních nesmí nikdy převyšovati dvojnásobnou sumu kmenového jmění hospodářské záložny okresní, již se týče;
- d) v jednacím řádu mají se podrobně vytknouti podmínky přijímání peněžních vkladů na vkladní knížky. *Dle novelly z 2. února 1885 č. 9. zem. z. pak dostal znění takového :*

Však takovéto přijímání vkladu peněžních připouští se jenom pod podmínkami následujícími :

- a) že ředitelstvo hospodářské záložny okresní k tomu výslovně zmocněno bude usnešením valné hromady učiněným a schváleným podle §. 43.;
- b) že k uhrazení vkladů sloužití má veškeré jmění okresní záložny hospodářské;
- c) že úhrnná suma přijatých vkladů peněžních nesmí přesahovati pateronásobnou sumu kmenového jmění okresní záložny, již se týče, nečítajíc v to fond rezervní.
- d) že v jednacím řádu budou podrobně vytknuty podmínky přijímání peněžních vkladů na vkladní kníž.

stavec c. stanoví, že veškerá summa přijatých vkladů peněžních nesmí nikdy převyšovati dvojnásob-

ky vyjímajíc ustanovení míry úrokové. V úředních místnostech každé záložny budiž na místě vkládajícímu obecenstvu snadno přístupném vyvěšen výkaz o velikosti kmenového jmění a rezervního fondu jejího podle poslední roční závěrky účetní, stvrzeny revidujícími výborem. Výši úroků, při peněžitých vkladech ustanovuje valná hromada; tato může však až do odvolání zmocniti ředitelstvo, by výši tu ustanovovalo.

Konečně novellou poslední (?) 7. června 1892 č. 32. obdržel §. týž změni toto:

Však takovému přijímání vkladů peněžných připouští se jenom pod výminkami následujícími:

- a) že ředitelstvo hospodářské záložny okresní k tomu výslovné zmocněno bude usnesením valné hromady učiněným a schváleným podle §. 43.
- b) že k uhrazení vkladů sloužiti má všechno jmění okresní záložny hospodářské;
- c) že úhrnná suma přijatých vkladů peněžních nesmí přesahovati pateránásobnou sumu kmenového jmění okresní záložny, již se týče.

Výminkou a to v případech, které zasluhují zvláštního zřetele, může k návrhu okresního výboru zemský výbor, dohadnuv se s c. k. místodržitelství dáti okresní záložně hospodářské povolení, aby peněžní vklady přijímati směla až do desateronásobné sumy kmenového jmění.

- d) že v jednacím řádě budou podobně vytknuty podmínky přijímání peněžních vkladů na vkladní knížky, vyjímajíc ustanovení míry úrokové.

V úředních místnostech každé záložny budiž na místě, ukládajícímu obecenstvu snadno přístupném, vyvě-

nou summu kmenového jmění hosp. záložny okresní, již se týče. 7)

Běží tedy o to, zdali podle sumy kmenového jmění okresní hosp. záložny možno správně posouditi hospodářskou silu okresu a tím i schopnost peněžního ústavu *pro okres určeného* — ku řádnému, spolehlivému umístění peněz co vkladu přijatých.

Kmenové jmění okr. hosp. záložny složeno dle §. 1. a 2. zák. cit. ze jmění záložny utvořených z kontribučních sýpek obilních a z peněžních fondů obilních.

A však jmění těchto starých kontribučních záložny a zejména jeho výše nikterakž nesoúviselo s hospodářskou silou okresu neb vůbec obvodu působení záložny; jmění to jest spíše jenom *zbytek* toho, co dávno nebylo ze starých kontribučních úspor protráveno, neb utraceno a neb i mezi podílíky rozděleno. Z toho tedy jde, že výška čili suma tohoto jmění, a proto také suma kmenového jmění okresní hospod. záložny *jest cifra více neb méně nahodilá* nesoúvisí nikterakž s hospodářskou silou okresu.

šen výkaz o velikosti kmenového jmění a rezervního fondu jejího podle poslední roční závěrky účetní, stvrzeny revidujícími výborem. Výši úroků při peněžních vkladech ustanovuje valná hromada; tato může však až do odvolání zmocniti ředitelstvo, by výši tu ustanovovala.

7) Srov. *Wünsch-ův* zákon o okr. zál. hosp. str. 14. poznámka ku §. 12. a 13. Želeti jest, že *takové* obmezení přijato bez námitek.

Že tomu tak, toho dokladem následující čísla.

Má totiž okresní hospod. záložna ve městě

	kmenového jmění:	kdežto okres čítá:
Zbirov	85.594 zl. r. č.	26.514 duší
Týn n. Vlt.	62.596 „	17.533 „
Sobotka	62.468 „	16.670 „
Selčany	80.752 „	26.258 „
Skuč	42.685 „	20.201 „
Miravice	61.709 „	20.080 „

Naproti tomu má okresní hospodářská záložna v městě

	kmenového jmění:	kdežto okres čítá:
Bydžov N.	30.894 zl. r. č.	31.617 duší
Hradec Kr.	42.276 „	44.827 „
Jičín	40.921 „	33.562 „
Litomyšl	43.379 „	51.615 „
Mýto Vys.	56.752 „	42.520 „

Podotknuto budiž ještě předem, že novellou z 2. února 1885 č. 9. zems. zák. zvýšena suma, do které záložny takové mohou přijímatí vklady, na pateronásobný obnos kmenového jmění, nečítajíc v to fond rezervní.

Podlé toho může tedy, když přihlížíme ku oněm dvěma na hoře uvedeným skupinám — přijmouti okresní zál. hosp. v Mirovicích vkladů v sumě 308.000 zl. r. č., třeba celý okres čítal jen 20.080 obyvatelů; kdežto okresní hospod. záložna v Hradci Králové přijmouti může vkladů jenom 211.000 zl. r. č. — třeba okres Královéhrade-

cký čítá více než dvakrát tolik obyvatelů než okres Mirovický. Podobně může okresní hospod. záložna v Týně n. Vl. přijmouti vkladů až do 310.000 zl. r. č., třeba okres čítá jenom 17.533 duší; — což platí přibližně též o okresní záložně v Sobotce, kdežto okresní hospodářská záložna v Jičíně přijmouti může vkladů jenom 200.000 zl. r. č. Jičinský okres jest sám tak velký a lidnatý, jako oba okresy Týnský a Sobotecký dohromady atd.

Bije tedy do očí, že *suma kmenového jmění nemůže býti sama o sobě spolehlivým měřítkem hospodářské potřeby, a schopnosti ústavu ku výhodnému přijmutí a umístění vkladů.*

To pochopí každý, kdo jen trochu zná poměry hospodářské ku př. okresu Vltavotýnskému, Mirovického, Zbirovského — a na proti tomu zase okresu Jičinského, Bydžovského neb Vys. Mýtského.

Tato do očí bijící nerovnalost stává se však ještě příkřejší, čím vícekrát se kmenového jmění násobí. Když tedy novella ze dne 7. června 1892, přijatá v zasedání z 2. dubna 1892, připouští přijímání vkladů až do desateronásobného obnosu kmenového jmění, nemůžeme to nazývati žádným pokrokem k lepšímu, poněvadž základ zůstává vždy pochybený.

Nechceme ovšem tvrditi, že by větší neb menší základní jmění okr. hospod. záložny bylo pro bezpečnost vkladů naprosto lhostejno; zejména na počátku činnosti záložny má toto kmenové

jmění podobný účel jako rezervní fond; — jest zárukou pro vkladatele a proto bude pro ně tím lépe postaráno, čím větší tato záruka bude; — avšak sama o sobě nemůže býti tato suma kmenového jmění náležitým měřítkem pro výši vkladů zejména postupem let činnosti záložny účinkovati budou na výši vkladů, jakéž ústav bezpečně přijmouti může, všechny hospodářské na hoře přibližně poznačené faktory v okrese.

K těmto činitelům patří zejména okolnost ta, není-li pro potřebu okrese dostatečně a vydatně postaráno již dávno stávajícími a dobře spravovanými peněžními ústavu.

Tak ku př. v městě Hradci Králové jest bankovní závod domácí, filiálka rak. uherské banky, spořitelna, záložna občanská a okresní záložna hospodářská; — ve vřkolu pak jsou záložny v Plotišti, v Kuklenách, ve Vřestarech, Stěžerách a na Nov. Hradci Králové — samých to místech a městýsech, z nichž ani jedno není dále vzdáleno než asi na jednu hodinu — čímž ještě ani nejsou vypočteny všechny záložny v okrese; neboť samy sousední Třebechovice mají dvě zdárné a úspěšně spravované záložny.

Jest tedy patrno, že při takové hojnosti ústavů peněžních nebude okresní hosp. záložně třeba, aby vkladů přijímala až do takové výše jako jiné ústavy sesterské — ač i v Hradci Králové vklady již dosahují výši kmenového jmění.

Nabývá-li okresní hosp. záložna během činnosti své postupem let vždy většího rezervního fondu — tu na prosto nelze pochopiti, proč by se při posuzování toho, mnoholi vkladů ústav snese — nemělo také k tomu přihlížeti, mnoholi tento rezervní fond obnáší. Vždyť přece rezervním fondem roste bezpečnost ústavu — pročž nelze schvalovati, stanoví-li §. 13 c. zák. z 2. února 1885 č. 9, že výška vkladů obnášeti smí pateronásobný obnos jmění kmenového, nečítajíc v to fond rezervní. To zdá se nám býti zneuznáváním účele a povahy rezervního fondu.

Již z toho všeho jde na jevo, že pro velikou různost hospodářského stavu okresů, jich velikosti, počtu obývatelstva, místních poměrů atd. nelze způsobem vhodným pro všechny okresy a tudíž pro všechny okresní hospodářské záložny stanoviti stejné měřítko pro nejvyšší přípustný obnos vkladů.

Tu musíme se tedy rozhodnouti, chceme-li přes to trvati při obmezování výše vkladů. V tom případě nezbyvalo by než ustanovení zákonné, které by znělo asi takto:

„Nejvyšší sumu přípustných vkladů stanoví po usnešení valné hromady delegátů k návrhu okresního výboru výbor zemský za souhlasu s c. k. místodržitelstvím, při čemž na zřeteli míti třeba hlavně stav hospodářský celého okresu, velikost jeho, počet obývatelstva, poměry místní a výši kmenového jmění i rezervního fondu“.

Vidno — že *rozumná schopná* správa okresní hosp. záložny sama dovede nejlépe přihlížeti ku všem těmto činitelům již proto, poněvadž svůj okres sama nejlépe znáti bude.

Nemá-li však správa těchto vlastností — tedy se jí nemůže svěřiti ani dvojnásobný, uerci-li pak patero- neb desateronásobný obnos vkladů.

Bude-li správa pro vkladatele zachovávatí stejnou míru úrokovou, jako ostatní blízké a sousední, dobře spravované a bezpečné ústavy, pak se *míra vkladů sama ustálí*, jak dobře cit. spis pamětní vykládá.

Na tuto míru úrokovou může a má býti důležitý dozor — a proto další obmezování jest zbytečno.

S otázkou tou, mají-li býti okresní hospod. záložny oprávněny přijímati vklady a do jaké výše — souvisí další otázka zdali mohou poskytovatí půjčky hypotekární a do jaké výše. — Řešení těchto dvou otázek, domáhání se příznivého kladného vyřízení jejich, vyvolalo takový ruch mezi okr. hosp. záložnami a na jejich vývin takového účinku jevílo, že jsme v desítí letech po vydání zákona z 22. března 1882. čís. 26 dočkali se již třetí novelly k tomuto zákonu, totiž novelly ze 7. černa 1892. č. 32 zem. zák. — což ovšem není dokladem, že by náš věk byl k tomu povolán, aby sdělával dobré po delší dobu platnost zachovávající a osvědčující se zákony.

Stanovil totiž zákon ze dne 22. března v 1882 § 18 prostě: poskytování půjček na hypoteky vyloučeno jest z působnosti záložen okresních. ⁸⁾

8) Tento neméně osudný §. 18. zněl původně:

Poskytování půjček na hypoteky vyloučeno jest z působnosti záložen okresních; ovšem ale dovoluje se krytí úvěru kaucí hypotekárně pojištěnou.

Při zkoušení nabídnuté hypotéky má se ředitelstvo záložny řídití tím, co v té příčině ustanovena jest v statutech hypoteční banky království Českého.

Dle novelly z 2. února 1885 č. 9. z. zák. obdržel §. ten znění takové:

Okresním záložnám dovoleno jest poskytovatí zápůjčky na hypoteky s těmito výhradami:

a) Že veškerá suma zápůjček na hypoteky skytnutých nesmí převyšovati úhrn kmenového jmění okresní záložny, již se týče.

Avšak ve všech případech musí pro jiné způsoby poskytování úvěru v tomto zákoně uvedené pohotové zůstatí alespoň taková část celého závodního fondu, která se rovná polovici obnosu jmění kmenového;

b) že zápůjčky směji býti poskytovány jenom na hospodářské usedlosti a k splacení annuitami nejdéle v desítí letech;

c) že žádatí se může splacení celého kapitálu s dlužnými úroky, kdyby úroky nebo splátky kapitálu nebyly zaplacený nejdéle do 6 neděl po jich splatnosti;

d) že při zkoumání nabídnuté hypotéky má býti měřítkem dvacetinásobná suma čistého výnosu usedlosti vypočítaného dle berního katastru a že povolená zápůjčka s připočtením dosavadních zásad nesmí nikdy sumu tu převyšovati.

Konečně dosáhl dle novelly z 7. června 1892 čís. 32 doslední (?) změny a zní nyní takto:

Ustanovení to odpovídalo zasadě vyslovené v §. 10. téhož zák. vyslovující, že předním účelem těchto záložen jest: opatřování levného *úvěru osobního* pro malostatkáře.

Uvážíme li nynější stav na velkém trhu peněžním, nemůžeme přes to činiti osnovatelům zákona žádné výčitky z toho, že hleděli především vypomáhati úvěru osobnímu.

Jak totiž ukázáno v úvodu „o poměrech všeobecných“, tedy peněz jest takový nadbytek, že každý, kdo hypotekární půjčky se domáhá, jest dnes velevitánym hostem ve všech spořitelnách i

Okresním záložnám hospodářským dovoleno jest poskytovatí zápůjčky na hypotéky s těmito výhradami:

a) že celá suma zápůjček na hypotéky skytnutých nesmí převyšovati úhrn kmenového jmění okresní záložny již se týče.

Avšak ve všech případech musí pro jiné spůsoby poskytování úvěru v tomto zákoně uvedené pohotově zůstatí alespoň taková část celého závodního fondu, která se rovná polovici jmění kmenového;

b) že zápůjčky směji býti poskytovány jenom na hospodářské usedlosti a spláceny annuitami nejdéle v dvacetí letech;

b) že splatným se stane celý kapitál s dlužnými úroky, kdyby úroky nebo splátky kapitálu nebyly zapláceny nejdéle do 6 neděl po jich splatnosti;

d) že při zkoumání nabídnuté hypotéky má býti měřítkem dvacetinásobná suma čistého výnosu usedlosti vypočítaného die berního katastru, a že povolená zápůjčka s připočtením dosavadních zásad nesmí nikdy sumu tu převyšovati.

záložnách, máli jenom trochu přijatelnou hypotéku. Ano možno tvrditi, že ústavy pěstující obchod hypotekární do obchodu téměř se nutí, hledíce žadateli pokud možno nákladů ušetřiti a uleviti. Vždyť možno téměř z jistotou předvídati, že jdem vstříc dalšímu všeobecnému snížení míry úrokové pro hypotekární dlužníky — jestli potvrjí nynější klidné poměry v politice zahraniční a tím i dosavadní neobyčejný nadbytek peněz.

Proto alespoň dnes už nezdá se nám býti správné tvrzení, jakoby ústavy zabývající se obchodem hypotekárním byly příliš těžkopádnými a činily žadateli snad přílišných obtíží.

Rovněž tvrzení, že ústav spořitelen v českých krajinách není dostatečně vyvinut, že se nevžil ještě ústav ten v našem rolnictvu⁹⁾, má platnost jenom o některých krajinách českých, kdežto na druhé straně pro jiné krajiny jako na českém severu a hlavně severovýchodě *pravý opak jest pravdou.*¹⁰⁾

Celkem tedy možno právem říci, že úvěr hypotekární snadno dojde ukojení ano že jeví směr stálého slevnění, kterýžto pohyb ještě není ukončen.

9) Vytky ty činí cit pamětní spis sjezdu z 5. červnu 1892 na str. 4.

10) Tak v kraji Královéhradeckém, jenž čítá 404.033 obyvatelů, jest 15 spořitelen, tedy jedna na ne celých 27 tisíc duší. Též kraj Jičínský má 8 spořitelen na 383.757 obyvatelů, mezi nimi 5 ryze českých.

Podle přirozenosti věci jedná se při úvěru hypotekárním obyčejně o obnosy poměrně větší.

Naproti tomu úvěr osobní pro lid drobný, žádá-li zápůjček nejmenších, zůstal pořád ještě dosti drahý — vzdor kolossálnímu nadbytku peněz na trhu.

Nejlepším toho dokladem jsou zastavárny — které malé půjčky několika zlatých poskytují až na úrok 24°/_o — majíce mimo to v zastavárně ruční víc jak sirotčí jistotu — a výborné obchody dělají.

Třeba jest pro obyvatelstvo zemědělské na štěstí pravda, že zastaváren téměř neužívá — ponechávajíc to obyvatelstvu městskému — tož i přece zůstává ne méně pravdou, že i pro obyvatelstvo zemědělské zůstává úvěr osobní ještě nepoměrně drahý — hlavně když o malé půjčky se jedná.

Nemožno tedy činiti povolaným orgánům vládním výčitky proto, že snažili se zaopatřiti malo-statkáři hlavně levný úvěr osobní — neb toho právě nejvíce třeba — alespoň pro krajiny takové, kde o hypotekární úvěr za přiměřených podmínek jest dostatek postaráno.

Skutečnost pak také dosvědčuje, že v krajích a okresích, kde stává řádných hypotekárních ústavů, vyhovujících potřebám místním, okr. hospodářské záložny jenom poměrně malý počet vkladů přijaly, — nedosáhnouce dosti často ani

výše pateronásobného obnosu jmění kmenového — a že jmění po hotově jsoucího velkou ano často větší část v úvěru osobním umístily.

Tak vykazuje okres. hosp. záložna v Novém Bydžově (kde stává spořitelna od roku 1863) za rok 1891

Kmen. jmění	vkladů	směnek	půjček hyp.
30894 zl.	124031 zl.	155275 zl.	6970 zl.

Okres. hosp. záložna v Hradci Králové (kde jest spořitelna od roku 1863) v téže době

42276	43343	84436	1109
-------	-------	-------	------

Sesterský ústav v Chrudimi (kde jest spořitelna od roku 1862) v téže době má

79703	32393	108954	—
-------	-------	--------	---

Okr. hosp. záložna v Jičíně (kde jest spořitelna od roku 1861) vykazuje současně:

40921	17617	43440	12095
-------	-------	-------	-------

Týž ústav v Klatovech (kde sídlí spořitelna od roku 1862) vykazuje touže dobou:

85234	48122	81457	43494
-------	-------	-------	-------

Okres. hosp. záložna v Kostelci n. O. (kde jest spořitelna od r. 1882) vykazuje současně

42917	83215	82866	30329
-------	-------	-------	-------

Patrnó, že v těchto městech záložny, o nichž pojednáváme, hlavně úvěrem osobním se zabývaly, tak že u některých obchod hypotekární zůstal v rozměrech velice skrovných.

Pohledme nyní na několik stejných ústavů v téže době v městech, kde není žádných spořite-

len, v první řadě obchodem hypotekárním se zabývajících. Tak shledáme, že v téže době vykazují okresní hospodářské záložny v následujících městech ve zlatých r. č.

	Kmen. jmění	vkladů	směnek	hypothék
Brandýs n. L.	213.289	1,283 717	515.334	767.633
Brod Český	109.464	430.865	204.843	232.545
Čáslav	100.000	594.689	334 190	212 405
Jílové	12.650	86.435	32.362	50.692
Kouřim	106.632	159.811	110.114	132.252
Ledeč	69.645	—	57.032	13.917
Smíchov	177 979	540 625	297.021	208 361

Číslice tyto tomu nasvědčují, že v místech, kde spořitelny v okrese nestává, okr. hosp. záložny došly největšího rozvoje jak co do počtu vkladů, tak co do výše půjček hypotekárních — ač přiznáváme, že nemůže to býti pravidlem bezvý-
mínečným, poněvadž výmínečné ústavy, o nichž se jedná, došly překvapujícího rozvoje i v městech takových, kde odedávna jsou spořitelny, a to spořitelny vládnoucí velice značnými prostředky. Dokladem toho ku př. okresní hosp. záložna v Kutné Hoře. kteráž, že v městě jest již jak spořitelna tak i záložna občanská — přes to vykazuje pro rok 1891 vkladů 440.460 zl. — ač má kmenového jmění toliko 81.000 zl. r. č.

Podobnou výminkou jest okresní hosp. záložna v Mladé Boleslavi, z níž se stal jeden z nejmo-
hutnějších peněžních ústavů toho druhu; neboť

vykazuje nejnovější zpráva za rok 1892 vkladů 906.952 zl. r. č. a to při kmenovém jmění 89.319 zl. r. č. — přes to, že v městě jest spořitelna od roku 1860 a záložna občanská od roku 1863.

Zdá se, že i v těchto případech účinkují zvláštní poměry hospodářské okresů a měst, jichž se týče.

Všechny úkazy tyto jsou toho dokladem, že *pro velkou hospodářskou různost okresů pro ústavy naše nelze v zákoně ulíti neb ustrojiti jeden a týž stejnokroj*, následkem čehož jest třeba, aby zákon ponechával ústavům těm tolik volnosti v pohybu obchodním, aby zvláštnostem a potřebám okresu jak v úvěru osobním, tak v úvěru hypotekárním vyhověti mohly.

Provozující tedy volně, jen podlé potřeb okresu jak obchody z úvěru osobního, tak hypotekárního musí ústavy ty ovšem dbáti všech zkušenosti, opatrnosti i pravidel pro ten který druh obchodu platných — jako ústavy jiné.

Nelze tedy pro obchod hypotekární okres. založen hosp. stanoviti zvláštních pravidel odchýlných od pravidel tohoto úvěru vůbec.

Proto máme za to, že neodpovídá povaze věci, když zákon z 2. února 1885 č. 9. zemsk. zák. v §. 18 odst. b stanovil, že hypotekární půjčky založen těch musí býti splaceny annuitami nejdéle v desíti letech; ba nelze ani schváliti, když poslední novella ze 7. června 1892 č. 32

zem. zák. lhůtu tuto sice rozšiřuje na nejméně dvacet roků, avšak činí umožení hypotekárního dluhu v této nejkrajnější době *povinným* pro všechny takové půjčky na hosp. usedlosti.

Má-li totiž hypotekární dluh při 5% úročení býti umožěn v 20 (přesně v 19½ letech) jest třeba, aby dlužník platil mimo úrok 5% ještě ročně na kapitál 3% úmor.

Jest ale všeobecně známo, že při obyčejném, pravidelném hospodaření malostatkář nižádným způsobem tolik nevytěží, aby mohl platiti z pasivního kapitálu 8% ročně.

Proto nezbyvá, než aby též okres. hospod. záložnám, mají-li tam, kde toho třeba, úspěšně provozovati obchody hypotekární, ponechána byla volnost k tomu potřebná, jaká se hypoth. ústavům vůbec ponechává — naproti čemuž ony též zachovávati musí vše to, co pro peněžní ústavy vůbec platí — tedy také dbáti musí toho, aby povždy pohotově měly přiměřenou hotovost pro úvěr osobní a pro příhody jiné — o čemž jsme na náležitých místech pojednali.

Z těchž asi důvodů nelze schvalovati znění a obsah §. 19. zák. o hosp. okr. záložnách jímž zaveden býti měl, úvěr uhrazený kaucí hypotekární.¹¹⁾ Takový úvěr vedle znění tohoto

11) K tomu opět a opět právem ukazováno v citovaných peticích a spisech pamětních pak též Riedl v Bergrově zál. ročníku 1893 str. 9. — Z toho ročníku čerpána též větší část na hoře v textu této kapitoly uvedených dat statistických.

§. 12. může se uděliti nejvýš na dobu pěti let a to v ten způsob, že suma na úvěr daná buď na jednou neb po částkách vybrati se může.

Ustanovení to mělo býti jakousi náhradou, pokud vyloučeno bylo z působnosti založen okresních poskytování půjček hypotekárních.

Nyní, když novellami, zejména onou z 7. června 1892, dovoleno ústavům těm i provozování obchodu hypotekárního — tu tento surrogat § 19 stal se více méně zbytečným — ač hned z prvopočátku jevil se býti nepraktickým.

Ustanovení to pojata jest do zákona na základě § 14. řádu knih., podle něhož pohledávky z poskytnutého úvěru mohou býti zjištěny právem zástavním na statku až do nejvyššího obnosu, ve kterém úvěr poskytnut býti má.

Pro obchodníka, který má realitu a stojí s peněžním ústavem ve stálém *opětujícím* se spojení kontokurrentním, jest takový úvěr dosti výhodný; poněvadž může obnos toho úvěru do roka třeba několikrát obrátiti k. př. v eskomptu krátkolhůtních směnek — a ústav stále požívá jistoty, aniž by se muselo vydobýti nového vkladu knihovního.

12) Tento §. 19 zní: Takový úvěr krytý může se uděliti nejvýše na dobu pěti let a to v ten způsob, že suma na úvěr daná dle potřeby toho, komu byl úvěr udělen, buď najednou, buď po částkách vybrati se může a že každá suma zvláště o sobě vybraná v přiměřených lhůtách se splatí.

Zdá se nám, že takový úvěr využitkovati může jen obchodník, jehož povoláním jest právě živnostenská výměna statků. Naproti tomu výměna statků u zemědělce úzce souvisí s dobami obdělávání a oklizení pozemků — není tedy z pravidla tak častá, aby stačila na spojení kontokorrentní — leč tenkrát, když rolník provozuje mimo zemědělství též obchod, k. př. zařídí sušírnu na čekanku a suší a prodává čekanku i od jiných rolníků vypěstěnou a koupěnou. To jest pak ovšem už skutečný obchodník. Ostatně kdo oprávněn jest vůbec provozovati obchody hypotekární na úmor dvacetiletý — ten také oprávněn býti musí poskytovatí úvěr hypotekou krytý na delší dobu než pětiletou; neboť v *podstatě* i tu jedná se o půjčky hypotekární.

Doba pětiletá pro půjčku hypotekární v té neb v oné formě jest však pro malostatkáře na prosto nestačitelná. Vůbec vůči připuštění hypoth. zápůjček v rozměrech a v dobách novelly z 7. června 1892 č. 32. zák. z. zdá se býti § 19 z. o zálož. hosp. již pouze jakýmsi anachronickým čili přežilým zbytkem — alespoň v některém ohledu. Došli jsme na hoře k poznání, že výška vkladů okres. hosp. záložny a suma hypotekárních půjček tohoto ústavu může býti vyměřena jen zvláštní hospodářskou potřebou toho kterého okresu, a že zejména výška jmění kmenového pro tuto potřebu nemůže býti měřítkem spolehlivým.

Tato poznaná pravda musí jeviti důsledně svůj účinek též na předpisy platné pro všeobecný fond rezervní těchto ústavů; neboť všeob. rezervní fond těchto peněžních ústavů vůbec řídití se musí podle výšky vkladů — a jest-li tato summa změnám podléhá, může býti také rezervní fond jen poměrně podle summy vkladů určen jistým procentem této summy.

Z toho tedy jde, že nemůžeme schvalovati ustanovení §. 32¹³⁾ zák. o okr. hosp. záložnách, podle něhož se rezervní fond vyměřuje až na polovici kapitálu kmenového, na kteréž výši má býti udržován. Vždyť pro kmenové, jmění není třeba rezervního fondu; pro toto jmění se rezervní fond netvoří — nýbrž pro vklady — a není tudíž správné, když se podle toho jmění vyměřuje.

Vždyť jest jak na hoře ukázáno i takových

13) Tento §. 32 zní: K uhrazení ztrát roční užitek převyšujících, budiž rezervní fond až do výše polovice kapitálu kmenového utvořen a na této výši udržován.

Reservní fond tvoří se

- a) nejméně z 10 procent podílu čistého výtěžku, jenž se mu přikáže;
- b) připočítáním vlastního jeho ročního užítku.

Příspěvky tyto zastaví se, jakmile rezervní fond dosáhne předepsané výše; mají však, kdyby pod ni klesl, k doplnění jeho opět býti zavedeny.

Reservního fondu nesmí se v závodě užívati, nýbrž musí býti způsobem, jaký se hodí pro ukládání peněz sítotčích, na úrok uložen a zvláště o sobě účtován.

záložen toho druhu, které mají ku př. 40 tisíc kmenového jmění — a tolikéž vkladů, kteréž se téměř svou výškou nemění. Proč by takový ústav měl býti povinnován doplniti rezervní fond též na 20 tisíc — nelze nahlížeti; — neboť obnášelo by pak kmenové jmění spolu s fondem rezervním 60 tisíc — kdežto vklady, kteréž mají býti zajištěny, obnášely by jenom 40 tisíc. Jest tedy zjevno, že výšku rezervního fondu třeba vyměřiti dle sumy veškerých vkladů — a nikoliv dle jmění kmenového. Ovšem slušný zřetel může býti brán na velikost kmenového jmění, poněvadž ono též ručí vkladatelům za bezpečnost jejich vkladů. Přicházíme tedy k závěrce, že by vyhovělo účeli, kdyby ustanovena byla výška rezervního fondu asi takto: „K uhrazení ztrát budiž rezervní fond do takové výše utvořen, aby spolu s jměním kmenovým obnášel nejméně 10% veškerých vkladů.“

Podle zásad, jaké jsme o rezervních fondech vůbec vykládali, sluší schvalovati ustanovení toho obsahu, že rezervní fond má býti sám o sobě nejen súčtován, ale též spravován; avšak zásada ta nikterakž nevyklučuje užívání tohoto fondu ve vlastním závodě. Proto zdá se nám býti zcela nevšedním ustanovením, když zákon a § 32. užívání rezervního fondu v závodě vlastním zakazuje; ano toto zcela *neobvyklé* ustanovení není dostatek odůvodněno; neboť rezervní fond jest jměním

vlastním ústavu, jako jmění kmenové a nemůže tedy po právu býti vyjmut ze správy vlastníka. Že rezervní fond sloužiti má v prvé řadě účelům bezpečnosti má jenom za následek, že pro umístění peněz rezervního fondu má stáovati zvláštních předpisů vyžadujících zvýšenou bezpečnost. Srovnáváme se tedy s tím, aby předepsáno bylo, jak §. 32 cit skutečně činí, že peněz rezervního fondu třeba ukládati vždy takovým způsobem jaký se hodí pro ukládání peněz sirotčích. — Může tedy býti majetek rezervního fondu ukládán ku př. na hypoteku pod jistotou sirotčí — což zcela dobře ano zcela účelně státi se může a má v samém závodě a jeho vlastní správou, a ne třeba rezervní fond z užívání v závodě vylučovati. Zcela důvodně a plným oprávněním opírají se tedy zmíněné již spisy pamětní takovému ustanovení, kteréž užívání fondu toho v závodě zakazuje, poukazující mimo jiné k té nesrovnalosti, že se správám ústavu těch svěřují často sta tisíce ano snad miliony vkladů i kmenového jmění — a schopnost ku správě několika tisíc rezervního fondu se jim upírá.

O B S A H :

VSTUP.

Poměry všeobecné.

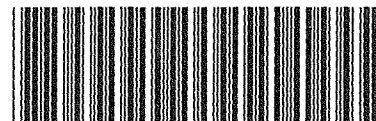
	str.
1.) Ukládání peněz na hypoteky, zvláště pozemkové	24
2.) O některých zvláštnostech hypotek pozemkových	37
3.) " " stavebních a domovních hypotek . . .	50
4.) O devalvací výstavností a domů	57
5.) Ukládání peněz na hypoteku závodů průmyslových	68
6.) Koupě nemovitostí pro ústavy peněžní	76
7.) Ukládání peněz na úvěr toliko osobní	81
8.) O cenných papírech a kursech válečných	91
9.) O rezervních fondech	101
10.) O kontrole a zamezení defraudace	107

Dodatek závěreční:

1.) O nových vzorných stanovách pro spořitelny	128
2.) O některých zvláštnostech hospodářských záložen okresních	147

REV15

ÚK PrF MU Brno

3129S29561